

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ

З ПОДОРОЖІ ДО СКАНДИНАВІЇ

Левіт

**ШАНОВНІ
ЧИТАЧІ І ПЕРЕДПЛАТНИКИ
ВИДАНЬ КЛЮБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ!**

—oo—

Висилаємо Вам сьому книжку (Ч. 31) з III серії видань Клубу.

Усіх випусків III-тя серія буде мати 12, це є від Ч. 25 до Ч. 36.

—oo—

ПЕРЕДПЛАТА на 12 книжок виносить \$9.00, тобто коло 75 центів за одну книжку, а в книгарськім продажу по \$1.25. Заощадіть собі кошти і дешево придбайте гарну бібліотеку.

—oo—

Просимо всіх хто ще не вплатив передплати на III серію, вислати її негайно.

—oo—

ЗАМОВЛЕННЯ ПОСИЛАТИ:

UKRAINIAN BOOK CLUB
P. O. Box 3597 Sta. B
WINNIPEG, MAN., CANADA

U K R A I N I A N B O O K C L U B

BOOK № 31

J. B. RUDNYC'KYJ

FROM MY SCANDINAVIAN DIARY

1957

WINNIPEG

OSLO

IVAN TYKTOR PUBLISHER

КЛЮБ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ
КНИЖКА 31

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ

З ПОДРОЖІ ДО СКАНДИНАВІЇ

1957

diasporiana.org.ua

ВІННІПЕГ

ОСЛО

ВИДАВЕЦЬ ІВАН ТИКТОР

Бібліографічна довідка:

Переважна більшість матеріалу опублікованого в цій книжці була надрукована в формі репортажів на сторінках “Нового Шляху” (1957) у Вінніпезі.

Обкладинка Мирона Левицького

ВІД ВИДАВНИЦТВА

“З подорожі до Скандинавії” проф. Ярослава Рудницького — це продовження його двох попередніх книжок “З подорожі довкола півсвіту 1955” та “З подорожі по Америці 1956”, що їх видано в нашій серії як 25 і 29. Прихильний відгук критики й заохота гитацьких кіл зумовлюють її появу як герговий випуск “Ключу Прихильників Української Книжки”.

Як це кожен кмітливий гітаг може завважити, головний натиск у книжках проф. Рудницького покладений на огляд українських слідів у широкому світі, а тут передусім на стан української документації в національних, публігніх, університетських й ін. бібліотеках. Він не тільки вказує на те, що де є з україніки, але теж і на те, що треба ще зробити, щобсягнути задовільний стан.

Подорож по скандінавських країнах: Данії, Швеції, Норвегії й Фінляндії автор відбув влітку 1957 року. Хоч основна ціль його була угасть у двох міжнародних конгресах (Осло й Гайдельберг), то проте він знайшов час і можливості на розшуки за українікою в головніших осередках цих країн, та — що більше — вступив “по дорозі” до Шотландії, Ірландії та Валії, тобто до країн, які він вилишив у своїй подорожі по західній Європі в 1955 році. Тим то цю книжку можна вважати за тематичне продовження першої подорожі з 1955 року.

З цих та інших пригин видання цієї книжки в серії КПУК підходить як найкраще своїм характером.

При цій нагоді мусимо зазнати, що від останнього випуску г. 30, була велика перерва, що сталося з від нас незалежних пригин. Третя серія випусків Клюбу матиме також 12 книжок, до герги 36. Дотепер з'явилось 7 випусків, а до видання маємо ще 5 випусків, це є гг. 32, 33, 34, 35, і 36. Таким чином закінчило III серію. Постараємося видати ці книжки прискореним порядком.

Віддаючи в руки Ви. Передплатників і Читагів цей герговий випуск КПУК, Ч. 31, сподіваємося, що він знайде таку саму увагу й прихильність, як і передні наші випуски.

Іван Тиктор, видавець

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

University of Manitoba Professor J. B. Rudnyc'kyj headed the first Canadian delegation to attend the International Congress of Linguists, held recently at the University of Oslo, Norway. Prof. Rudnyc'kyj, national Vice-president of the Canadian Linguistic Association, and six other Canadian representatives... were among delegates from 25 countries who gathered to discuss the progress in the linguistic field and to investigate the methods of linguistic research. A paper entitled "Problems of Onomastic Bilingualism in Canada" was read to the Congress by Prof. Rudnyc'kyj.

(Winnipeg Free Press, 272/1957)

* * *

Er begegnete uns auf dem Empfang fuer die Kongressdelegierten der Federation Internationale des Langues et Litteratures Modernes — F.I.L.M.—im Koenigssaal, Prof. Rudnyc'kyj, ein Mann von unauffaelligem Aeusseren im mittleren Alter, leicht tschechisch akzentuierender Sprache, schuetterm dunklen Haar und obligater Brille. Er ist einer der neben dreihundert Kongressteilnehmer, Delegierter der Universitaet Winnipeg, Manitoba, Kanada... Wir lassen uns erzaehlen, wie ein Gelehrter, der von 1945 bis 1949 in Heidelberg arbeitete und sein Herz an Heidelberg verloren hatte, "seine" Stadt nach langen Jahren wiedersieht...

(Rhein-Neckar Zeitung, Heidelberg, 198/1957)

Norsk stedsnavnforskning er ypperlig organisert, sier professor dr. J. B. Rudnyc'kyj. Han ledet den kanadiske syvmanns-delegasjon til Linguistkongressen i Oslo. — Han er ukrainer av fødsel, men emigrerte til Canada i 1949, og er nu professor i stedsnavnforskning ved universitetet i Manitoba.

— Jeg traff Per Hovda i Salamanca i 1951. Siden har vi holdt vontakten. Hans stedsnavnarkiv er forbilledlig. Det er ikke mange land son har slik oversikt som Norge på dette spesielle felt...

* * *

(Aftenposten, Oslo, 374/1957)

Після три її півмісячної подорожі по країнах західної й північної Європи проф. Яр. Рудницький повернувся до Вінніпегу. Він привіз із собою низку цінних наукових матеріалів, книжок, фотокопій, а головно експертів-виписок із мовозначної літератури для стимологічного словника української мови. Він узяв теж участь у двох міжнародних конгресах, в Осло й Гайдельберзі. Подорож проф. Рудницького відбувалась із фінансовою допомогою Ради Гуманістичних Дослідів Канади в Оттаві й Лінгвістичного Комітету ЮНЕСКО в Парижі.

(Новий Шлях, 73/1957)

Мотто:

Просто — Ти уміла ждати

Як досі ніхто!

(К. Симонов)

С О Л Ъ В Е И З И

за те,
що вміла
ждати
цю книжку присвягус
автор

Автор у "скандінавському експресі" Париж - Копенгаген
(Шарж шведського маляра К. Г. Братта, 20. VII. 1957. Пор. стор. 36)

ЧАСТИНА І. ПО ДОРОЗІ

*На водах Грінокського порту
Шотляндських годував я мев.
Із Глезго в единбурзькі корти
Возив мене брітанський лев*).*

*Сніданок їв я у Дунбарі,
Кланяється Бернсу в Алловай,
Валійців стрінув в Абериствіт,
Ірляндський попрощаючи край.*

*А там і Бірмінгам, і Кембрідж,
І лондонські провулогки,
Паризьку гомін поза півніг,
Готицькі Кельну вежегки . . .*

* * *

ЧЕРЕЗ АТЛАНТИК

Всі шотляндці, з якими Бог поблагословив мене в Монреалі на дорогу через океан, подібні один до одного з виду як крапля води: овальне рожеве лице, пропорційні ліпші носа, живі очі з великими зіницями, тонкі й енергійні в рухах, дивним дивом нагадують ме-

*) Емблема брітанських залізниць.

ні зовнішністю... прем'єра А. Кемпбелла з Вінніпегу. Один із них, що сидить напроти мене при столі, навіть так і називається. Це хоч стільки "вінніпегського" духу на кораблі, що везе мене вже другий раз до "старого краю", цим разом до північно-европейських країн.

Правду сказати, вся ця подорож для мене є несподіванкою й те, що я іду тепер на "Імператорці Шотляндії" (Empress of Scotland) це тільки звичайний припадок. Поперше я плянував її літаком, а подруге — змінивши плян, сказати б через "іраціональні" причини — я мав зарезервоване місце на іншому кораблі дещо пізніше. Як відомо літню подорож треба звичайно замовляти рік наперед і більшість пасажирів так і робить. Те, що я дістав тиждень перед від'їздом до вибору аж два місця на нашему кораблі, це вислід резигнації власне тих пасажирів, що рік тому їх замовили... І так 25-го червня в полуночі ми виїхали з монреальського порту на північний схід.

Що наш корабель справді шотляндський, про те свідчить не тільки назва, але товариство, з яким доводиться мені тричі денно зустрічатися за столом, а теж і велика більшість усіх пасажирів з виразною перевагою кельтського племені. Крім шотляндців є тут іще ірляндці, валійці й ін. Справжня "імперія Шотляндії" й сумежних країн.

На кораблі подають шотляндські страви, грають "гірські" мелодії до обіду й вечері, танцюють шотляндські танці й співають пісні про Глезго, Единбург і т. д. При моєму столі навіть вітаються по-гальськи приблизно: "Матінваен", тобто "доброго ранку".

Попавши в таке чесне товариство, я думав спершу, що мені за якийсь час доведеться ходити в короткій шотляндській спідниці на ганьбу козацькому родові, славному власне з шараварів, а з погорди до спідниць. Але до цього — на щастя — не дійшло й тільки раз я носив “на пробу” шотляндський берет на покладі А. Це один із співжителів кабіни намовив мене попробувати.

Раз, коли вже всі пообідали й сиділи тихо в солодкій задумі, я рішив зійти на шотляндську тему й почав розмову приблизно так:

— Чи ви, леді, любите павуків?

— Брр, ні, не люблю — була коротка відповідь.

— А хто із вас тут присутніх любить павуків?

— Я — відказав Дон (до речі, мій перший інструктор від гальського “доброго ранку”).

— А чому?

— А тому, що вони дуже цікаві й просто акробатичні створіння.

— Якто? — питав я далі.

— А так, коли приглядатися їм, як вони прядуть павутиння, з якими акробатичними рухами латають прорвану сітку, як продумано (*sic!*) обмотують свою жертву — все це прямо захоплює — розказував Дон із наявним олушевленням.

— Так, але може є у вас які історичні сентименти до павуків? — спитав я по хвилині мовчанки.

— Та воно ніби так — підхопила сусідка з-права — я б ніколи не вбила павука, він спас життя Робертові Брусові.

— От і бачите! Я й хотів би про це дещо ближче довідатися. Знаєте історію-легенду про Роберта Бруса?

— А чого б ні, та ж про нього в нас кожна дитина читає в школі — пояснила шотляндська леді.

— А чи знає кожна дитина про те, що напр. найбільша українська поетка написала дуже цікаву поему про Роберта Бруса й павутиння?

— Ні, бо й ми про це перший раз чуємо — запримітила “Олга”, сусідка з-ліва.

Ну й пішла наша конверзація про Лесю Українку, про нашу літературу, про “українського Бернса” — Шевченка, про Україну взагалі. Виявилося, що “Олга” була названа в дитинстві із за якихсь ближче їй невідомих сентиментів до київської святої Ольги й т. д. Наприкінці Дон захотів конче побачити власними очима поему Лесі Українки. Питали мене, чи я читав її, чи маю її з собою, чи не можна б її де побачити й т. д. (слова “купити” шотляндці, як відомо, вживають нерадо!).

Мушу призначатися (якщо хто собі бажає, то навіть із великим соромом), що я ніколи так не жалів, що не мав під рукою творів Лесі Українки, як тоді. Наш стіл (ч. 10) був уже готовий за час подорожі спільно перечисти цю поему зразу ж таки на дві мови: англійську й гальську. Та нічого було діяти: напам'ять я її не знав, а на кораблі роздобути її було неможливо. Так і пропала рідка нагода шотляндського перекладу “Роберта Бруса” Лесі Українки. Навчений сумним досвідом, я рішив радити кожному, хто їхатиме “Імператорською Шотландією”, брати з собою твори Лесі Українки, а принайменше цю одну її поему на корабель.

КОРАБЕЛЬНІ БІБЛІОТЕКИ

Мотто: Книги — морська глибина... (І. Франко)

Мало з нас, що подорожують по світі автобусами, поїздами, літаками, знає про те, що майже на кожному кораблі є крім “національної бари” корабельна книго-збірня, а на деяких кораблях, як напр. на тому, що везе від України до Європи, аж дві. Приглядаючися пасажирам обидвох клас: першої й туристичної, я запримітив, що приблизно 25 процент людей користає з книжок у бібліотеці, а приблизно 10 відсотків читає справді позичені книжки. Не знаю по чийій стороні вина: бібліотек, чи пасажирів, але факт слабого зацікавлення “корабельною” літературою очевидний, особливо ж серед молодшого покоління. І здається, що з усіх родів бібліотекарів на світі найменше праці й клопотів має “корабельний ббліотекар”. Поперше — як сказано — книжок мало вживають, а по друге їх небагато й праця юного нескомплікована. Публіка сама себе обслуговує, або переглядаючи книжки на полицях, або студіюючи (друкованій) каталог. В обидвох наших бібліотеках приблизно 250 книжок. Переважає белетристика, включно з описами подорожей та підручна довідкова література. Тому що корабель — власність канадійської СПР компанії, серед книжок багато канадіян; повіті, оповідання, спогади здебільшого канадійських авторів.

Книжки звичайно, в англійській мові; є тільки кільканадцять у французькій. І тут переважають канадійські автори з Квебеку.

Серед таких умовин годі й думати про якусь "україніку" на кораблі. Правда, можна б із успіхом, рівним іншій канадяні, просунути сюди й Романюка, й Віру Лисенко, а в майбутньому й англійський переклад Кирякових "Синів землі". Це — теж канадяна, не гірша від тієї, що їздить на кораблі під теперішню пору. Однак треба б або авторам самим, або нашим книгарням подбати про контакти з корабельними компаніями. Та й нашим пасажирам треба б питати за цими книжками. Щоб дати добрий початок, я склав такого листа й передав його на відхідному з корабля капітанові "Шотландської Імператорки":

On the Sea, June 27, 1957

Canadian Pacific Steamships,
Library Supervision, Montreal, Que.

Gentlemen, I was highly impressed with the book collection at the Steamship Library of "Empress of Scotland" and I wish to thank you for the reading opportunities which your line offers to the passengers during the Atlantic crossing. I was particularly pleased with your printed catalogues in both classes, with the selection of books, and with a tasteful "ex libris" attached to each book. However, I missed some recent books regarding Canadiana, which — in my opinion — should be added to your collection..." Тут я подав титули наведених угорі українсько-канадських авторів із зазначенням місця, де їх можна дістати, їхньої ціни й т. д. Чи буде який вислід цих заходів — невідомо. Однак, думаємо що коли б було більше таких листів у справі корабельних бібліотек, наші автори й видавці мали б

іще один, досі в нас майже невідомий, "ринок збуту", а публіка на кораблі довідалась би дещо більше про канадський Захід та про наш вклад у його розбудову.

Особисто я користувався корабельними бібліотеками майже кожного дня. Крім деяких довідкових книжок я з приємністю прочитав книгу Г. Вілсона Найта (Knight) п. н. "Atlantic Crossing", у якій автор описує свою подорож із Монреалу до Англії тією самою лінією, що я їхав. Зручно вплетена автобіографія, цікава й свіжа філософія життя, невідлучна в такій ситуації "любовна історія" з "ліричними" епізодами роблять книжку цікавою й повчальною. Повчальною не тільки тому, щоб оминати "любовні історії" на кораблі, але й тому, щоб не писати вдруге книжок, які вже написані й то далеко краще. Авторові був я вдячний і думаю, кожен читач моїх репортажів повинен бути вдячний за ось що: я рішився не писати нічого більше "з корабля" й відклести всю "літературу" на час, коли буду вже на континенті, бо Найт зробив це краще в 1936 р.

* * *

Addendum: Читач вибачить мені одну додаткову увагу, яку я мушу зробити в зв'язку з цим репортажем. Угорі я стверджив, що в бібліотеках корабля, на якому їду, немає українські. Як я пізніше переконався, воно правда, але не зовсім. Правда в тому, що немає тут ніяких окремих книжок про Україну, чи творів українських авторів. А проте є тут дві енциклопедії Britannica та Canadiana й одна з них дає такі інформації з "українськими":

"The Ruthenians who came chiefly from the Polish province of Galicia, but partly also from Bukovina in Roumania are commonly known in Canada as Galicians... Practically all the Galician immigrants to Canada are peasants, and come from a people so poor that some have not been accustomed to eat meat more than once or twice a year. They share some of the less attractive characteristics of the Slav race, such as a laxity of attitude toward sexual morality and a scantness of courtesy for women..."
І т. д. і т. д. Це: "Енциклопедія Канади" (Encyclopedia of Canada) видана в 1936 р. в Торонті, т. 3, стор. 3, що є в бібліотеці корабля.

Такою "українікою" заповнені напевно й інші кораблі, що мають у своїх бібліотеках єдину, як досі, канадську енциклопедію. То, як усьому, так і тут, є деякі відрадні явища. Перше з них це те, що в-во Гролієра в Оттаві вже друкує нову канадську енциклопедію, в якій про українців є більш об'єктивні інформації. А інше відрадне явище те, що — за словами однієї шотляндки, яка читала це місце — в Канаді вже вимерла цілком раса "галіцянів" і тепер шукай хіба зі свічкою за її представниками... Шкода тільки, що в 1936 році, коли друкувалася "стара" енциклопедія Канади, не було когось, хто об'єктивно з'ясував би був редакторові д-рові Воллесові з Торонта всі ці справи. А так залишається нам повторити народну мудрість: "Що написано пером, того не витягнеш волом". Навіть із корабельної бібліотеки.

“ШОТЛЯНДСЬКИЙ ШЕВЧЕНКО”

То ж до чину — або смерть!
Волю принесе вам меч,
(Р. Бернс: “Брус до шотляндців”)

Якось втерлося вже в західному світі порівняння нашого Шевченка до шотляндського національного барда — Роберта Бернса, якого двосотліття народив (1759) святкуватимуть незабаром у Шотляндії та й по всьому світі. Останньо це порівняння зробив проф. Маттюз із Лондонського університету в своїй цікавій брошурі про Шевченка (1951). З українського боку — наскільки нам відомо — не було таких порівнянь і досі я не зустрічав якоєсь глибшої аналізи “життя й творчості” обидвох поетів власне з цього погляду. Однаке думаю, що коли вільно називати Шевченка “українським Бернсом”, то можна й шотляндського поета відворотно назвати “шотляндським Шевченком” однаке з тим застереженням, що це порівняння сперте виключно на формальному, сказати б, математичному зіставленні: коли $a = b$, то тим самим $b = a$.

* * *

Коли б мене доля щасливим збігом обставин привела в Україну, думаю, що мої перші кроки вели б у Канів, на Шевченкову могилу. Вийшовши на шотляндський (м. ін. дуже мальовничий) берег під Глезгом, я скерував перші свої кроки до недалекого Алловай — місця народження Бернса. Щоденно відбувають туди “проці” шотляндці й туристи й тому з кожного більшого міста є окремі автобуси з заплаченими турами по

“країні Бернса”. Містечко Алловай ціле під знаком Бернса й гостей і тому нагадує собою Стратфорд на Ейвоні, чи інші “поетичні” місцевості, що плекають культ своїх великих.

Пам'яті Бернса присвячено в Алловай два місця: родинний дім поета й парк із мавзолеєм та статуями його та тих, про кого він писав. Найцікавіший дім поета. Це добре збережена сільська хата під солом'яною стріхою, яку відновлено й устатковано автентичними меблями з часів Бернса. Перед хатою велике подвір'я й збоку добудований (у стилі хати) музей поета. Цей останній зберігає майже всі його рукописи (багато з них виставлено за склом), перші видання його творів, а теж і всі речі зв'язані з його особою. Вражає чистота, дбайливість, порядок і охota піти на руку туристам, коли вони чимсь окремо зацікавлені. Я зразу ж таки почав розпитувати про переклади Бернса на чужі мови й так довго мучив терпеливого дижурного музею, доки він не приніс ключів і не відчинив бобліотеки. Почав витягати один по одному том із перекладами. Це французький, це німецький, той данський, той мадярський, а той китайський...

— А немає яких слов'янських? — спитав я.

— Є, є, ось російський Маршака!

Маємо аж три примірники, один із особистою присвятою перекладача.

І справді том перекладений Маршаком у 1954 р. ре-презентує всю “славіку” в Бернсовій бібліотеці. Я довідався, що сам Маршак приїздив до Алловай передати

свій примірник у 1955 р. і що це “very fine man”. Інших слов'янських перекладів вони не мають і навіть не знають, чи є які. І тут я знову (котрийсь там раз!) пережив таке саме почуття, як минулими роками в музеях і бібліотеках Шекспіра, Гете, Шіллера й ін., де “нас немає”...

* * *

Коли можна якнебудь порівнювати обидвох поетів — Шевченка й Бернса, то спільна їм передусім перевага національного над універсальним у тематиці, та близькість до народної творчості в формі й стилі. Однаке багато різниць між ними, хто зна чи не більше, ніж схожості. Шевченкове “борітесь - поборете” тільки зрідка гомонить у Бернса (пор. напр. вірш “Брус до шотляндців”). Зате більше в нього поем і віршів у стилі Шевченкових побутових творів “Наймички”, “Катерини” тощо з менше трагічним змістом. Взагалі Бернс — поет - веселун і не національним ідеям, а власне жартівливості, що подекуди набирає бурлескного забарвлення, завдячує він свою велику популярність серед шотляндців. Така побутово жартівлива поема як напр. “Тем о’ Шантер” — про сільського п’янюгу з нахилом до філософування, знає майже кожен шотляндець напам’ять і цитує при всяких нагодах. Життєві шляхи й обставини обидвох великих поетів були різні й це не мало заважило на їхньому ідейному й мистецькому себевияві.

Єдине що найбільш спільне й прикметне Шевченкові й Бернсові — їхній культ серед земляків. Один із

моїх співпасажирів на кораблі віз комплектний однотомник Бернса з собою, а інший, залибившись, нагло почав цитувати вірш поета про щастя — маків цвіт. Можна сміло сказати, що культ Бернса (в інших формах) дорівнює своєю масовістю культові Шевченка й власне передусім із цього погляду можемо про нього говорити як про “шотляндського Шевченка”.

* * *

На цьому місці подаємо вільний переклад цитованого уривка Бернса, що починається від слів “But pleasures are like poppies”, що його ми склеїли в Алловай 2. 7. 1957:

РОБЕРТ БЕРНС

З ПОЕМИ “ТЕМ О’ШАНТЕР”

А людське щастя
маком ніжним розkvітає,
Зірвеш його — пропав весь чар.

Хвилина втіх
сніжинок роєм прилітає
І тане мов у літній жар.

Веселкою
із серця радість випиває,
На дні лишає попіл-згар

MEDIA IN HIBERNIA

(Ірляндські нотатки)

Кельти — плем'я, що їх впродовж історії все хтось підбивав і у висліді вони майже й щезли з географічних карт. Франція, Бельгія, Іберійський півострів, Британські острови — це все колишня домена їхнього поселення. Були кельти й у наших Карпатах (“бої”), а один із їхніх відламів штучно (тобто механічним і припадковим способом) залишив нам був на деякий час у спадку назву “рутенів”. Рештки кельтів збереглися досі в півн.-західній Франції (в т. зв. Бретоні) й на Британських островах. У музеях в Единбурзі, Глазго, Бельфасті й Дубліні зберігаються прекрасно впорядковані матеріали до первісної культури кельтських племен, романо-латинської інtrузії, скандінавських вікінгів та врешті англо-саксонською піdboю країни.

Мос покоління завжди з пошаною ставилося до ірляндців — единого між кельтами народу, що спромігся впродовж історії на “власну хату” із столицею в Дубліні. Ще малим хлопцем я читав брошуру “Як ірляндці боролися за свободу?” і завжди цікавився цією країною. Нарешті трапилася нагода відвідати Бельфаст (3—4-го липня) і Дублін (4—7 липня) у моїй поїздці до Скандинавії.

В Бельфасті повіває Union Jack не тільки на офіційних установах, але й на деяких приватних домах. У Дубліні має тільки триколірний (зелено-біло-помаранчевий) прапор вільної Ірляндії. В Бельфасті й у Дубліні панує всевладно англійська мова в офіційному

й приватному житті, в Дубліні всі написи двомовні — ірляндсько-англійські. У Бельфасті “дзвінка” й паперова монета англійська, в Дубліні ірляндські фунти й шілінги приймають нарівні з бритійськими. Можна б іще багато писати про різниці й подібності між Бельфастом і Дубліном, однаке найбільш впадає в очі великий патріотизм і глибока релігійність ірляндців. Може ніде інде немає тільки написів і титулів, що починалися б від слів “free” чи “united”, як власне в цій країні, а зокрема в її “вільній” столиці. А церкви переповнені вірянами.

Правда, традиція каже тут і там зберігати й старі титули: отак маємо напр. у Дубліні “Королівську Академію Наук” та інші “королівські” інституції.

Ірляндську “Королівську Академію Наук” я відвідав зараз таки другого дня по приїзді. Приміщена в прекрасному будинку в центрі міста, вона крім наукових дослідів, видавництва й т. п., удержує наукову бібліотеку й робітню. Приємно було познайомитися з директоркою бібліотеки й референтом міжнародних зв'язків академії. Показується, що ця установа вдержує зв'язки з усім світом, у тому й з науковими інституціями підсвітської України. З українських наукових установ за кордоном є обмін тільки з НТШ в Сарселі. В бібліотеці є (крім видань із Києва) “просідінгс” НТШ та “Енциклопедія Українознавства”.

Як сказано, бібліотека ірляндської академії — спеціальна, науково-дослідча й її відвідують тільки дослідники, вчені, докторанти, студенти, тощо. Далеко більше значення має ірляндська “Національна Бібліотека”,

з якою м. ін. вдержує зв'язки УВАН. Власне тут здалася б “Енциклопедія Українознавства” й узагалі видання про Україну, бо стан україніки в цій бібліотеці незавидний. В каталозі під гаслом “Україна” є сім книжок(!) здебільшого популярних видань в англійській мові. Деякі книжки є під “Russia”, деякі під “Poland”. Приємна розмова з бібліотекарем Т. П. О’Нілем напевно змінить дещо в класифікації матеріялу тісі центральної ірляндської бібліотеки...

Найбільше україніки є в найстарій ірляндській бібліотеці (1601) “Колегії Пресв. Трійці”. Вона більша від національної, а вже тому має більше матеріалів про Україну. Нікуди правди діти, старі видання в англійській і французькій мовах переважають у ній впорівень із новими публікаціями із українознавства. Особисто я завжди мило згадуватиму щире й тепле прийняття в цій бібліотеці, опроваджування й пояснення матеріалів (м. ін. і про “Кентську книгу” з 700 р.) та запросили до співпраці.

З інших осередків, що хоч і без україніки, а проте мають цікавий початок і повчальну історію, треба назвати два:

“Честер Бетті Лайбрері” — приватна фундація книголюба-орієнталіста, багатія Сер Честера Бетті (82-літнього старушка, з яким я мав змогу особисто познайомитися 6. 7.) та

“Центральна Католицька Бібліотека” — приватна книгозбірня, основана на масовому членстві ірляндських католиків з добровільними дижурами пань, по-жертвами, тощо.

Обидві інституції попростому імпонують розумінням справи, любов'ю до книжки, та сміливістю підприємства.

* * *

Взагальному можна сказати, що Ірляндія висококультурна країна, має деякі специфічні здобутки у всіх ділянках творчості людського духа й — на превеликий жаль — дуже занедбана щодо українки. Навіть “Українського Квартального”, що його досі зустрічав майже в кожній більшій бібліотеці, тут немає. Єдині “Аннали” УВАН занотовані в зведеному каталогі періодиків у Дубліні (за 1956). Справа вимагає рішуче більше уваги з боку наших т. зв. відповідальних чинників...

СЛОВО ПРО РОЗУМНОГО БАГАТЯ

— Що б Ви робили, якби були мільйонером? — це питання можна наголошувати на кожному слові й діставати різний зміст. Ласкавий читач хай наголосить це речення на слові “Ви” й спробує дати відповідь. Це може бути трудно, а може дуже легко...

Sir A. Chester Beatty, 82-літній американець ірляндського походження, що тепер проживає “на емеритурі” в Дубліні, знайшов відповідь на це питання приблизно 50 років тому в Єгипті на одній із своїх поїздок. Тоді він усвідомив собі, що в житті одиниць і спільнот є вартості проминальні, ефемеридні, а є такі, що тривають віками й говорять про вічність... Можливо, що це були мумії, п'раміди, папіруси, чи інші вияви старої єгипет-

ської культури, що надхнули тоді його до колектування орієнタルних рукописів, книжок, мінъятур, та творів мистецтва. Sir A. Chester Beatty знайшов тоді себе.

Після Єгипту пішли подорожі по країнах Близького Сходу, Індії, Китаю й т. д. Всюди з одною думкою: збирати тривкі вартості культури орієнタルних народів та зберігати їх у країні дідів і прадідів — Ірландії. Правою рукою й щирою попутницею його була його дружина, що в 1952 р. відійшла у вічність. Її портрет разом із преціною колекцією мінъятур і образів (фан Гог, Сезан, Ренуар) передано до Ірландської Національної Галерії в Дубліні й там він зберігається в окремій кімнаті.

Після смерти дружини П. Честер вибудував своїм коштом окрему бібліотеку в одній із резиденційних мільниць Дубліну: модерні будинки з городами, квітниками, саджавкою посередині, великих світлі кімнати, все це може вдоволити й найбільш вибагливого естета.

Щодо змісту The Chester Beatty Library в Дубліні с найбільша й найцінніша приватна колекція орієнタルних рукописів у світі. Тут зберігаються напр. найдавніші рукописи Нового Заповіту св. Письма, унікальні Маніхейські папіруси й б. ін. матеріялів, що їх позакуповував у часі своїх подорожей п. Честер. Є й деякі слов'янські (російські й югославські) раритети, українських не знайшов.

Оглянувши бібліотеку 6-го липня вранці, я запитав дижурного про самого її фундатора.

— Сер Честер проживав недалеко звідсіль, 5 хвилин ходу, 10 Ейлбури Ровд — була відповідь.

Якась непереможна сила підказала мені тоді відкласти на бік усі європейські церемонії й конвенанси, як телефонічне заповідання візити, одержання запрошення і т. д. й за яких 5 хвилин, пройшовши попри декілька вілл, в яких приміщені чужинецькі консуляти, я подзвонив при головному вході до вілли Честера. Із кватирки виглянуло лице лакея, а хвилину опісля відкрились двері й я побачив високого статного мужчину з міною й рухами містера Антоні з ті-ві фільмів "Мільйонер".

— Я з Канади, в поїздці через Дублін, хотів би бачитися з Сер Честером — сказав я з нахабною чесністю.

— Це буде тяжко, він іще не встав; маєте білет? — запитав лакей.

Я сягнув у кишеню, візитівки не мав. Почав шукати по кишенях і врешті вийняв паспорт, а там знайшов минулорічну виказку Конгресової Бібліотеки власне формату візитівки.

— Ось Вам мій білет — сказав я без надуми.

— Будь ласка, сідайте ось тут, я попробую, що зможу — відповів лакей і зник у коридорі.

Недовго довелося мені ждати в люксусовому салоні. За кілька хвилин мене попросили до... спальні Сер Честера. У ранньому халаті серед кімнати господар почав вибачатися за "таке" прийняття, але він розуміє, що в мене немає часу й т. д. і т. д.

— Властиво я повинен вибачитися за те, що Вас "досвіта" турбую — сказав я у відповідь. — Ціль моєї

візити подвійна: висловити Вам мою пошану й розпитати близче про Вашу колекцію.

Сер Честер показався дуже приступною, безпосередньою й високо культурною людиною. Розказав про свої подорожі, генезу збірки, порівняв її з колекціями Британського музею, Гарвардською й ін. Розказав про науково - дослідчу працю, яку він субсидіює приватно, даючи змогу визначним спеціалістам працювати над збірками. Деякі студії вже надруковано його заходами, інші в підготові.

Сер Честер був і в Канаді, знає Квебек і Онтаріо. Заходу ще не відвідував, про українців чув, але не мав змоги досі познайомитися з кимсь особисто.

Я розказав йому про УВАН і одну з останніх наших публікацій — оксфордський семимовний словник, у якому є відбитки деяких сторінок з “орієнタルними” мовами: турецькою, татарською, арабською. Його це зацікавило, очі оживилися, просив, чи не міг би дістати примірника.

— Ясна річ, навіть із дедикацією видавця! — жартував я, обіцюючи переслати це й деякі інші видання УВАН до бібліотеки.

Я збиралася до відходу, вибачаючись іще раз за “напад”.

— А як будете вдруге приїздити до Дубліна, то наловше — сказав він на прощання. Ми розсталися, як добре знайомі.

* * *

Багато чув я й читав про багатіїв — меценатів культури: Карнегі, Рокфеллера, Форда, Смітсона й ін.,

та це був перший, якого я мав змогу пізнати особисто,
— думалось по дорозі.

— І то в ранньому халаті, в спальчі — підказав
якийсь злобний голос у душі.

УКРАЇНКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ ВАЛІЇ

Мій *socius doloris* у славістиці, д-р В. Свобода, має не тільки за заслугу те, що в 1956 р. почав перші виклади з українознавства в Лондонському університеті, і не тільки, що опрацював українську частину окфордського семимовного словника (пор. "Славістика" УВАН ч. 25), але й те, що намагається всіми способами доповнити збірку україніки в бібліотеці лондонської Школи Слов'янознавства. Справа пішла так далеко, що в минулому році ми з бібліотеки Манітобського університету висилали до Лондону для змікрофільмування книжку "Нариси з історії української мови" Шахматова-Кримського, бо — як тоді думалося — у Великій Британії немає ані одного примірника цієї книжки. Тим то кожен зрозуміє мое здивування, коли дня 8-го липня в год. 4-ї поп. я "відкрив" цю й багато інших цінних книжок недалеко від Лондону в Національній Бібліотеці Валії в Абериствіт.

Абериствіт це маленька (2,500 мешканців) місцевіна на південно-західному побережжі британського острова. Він положений дуже мальовничо між морем і горами має прекрасну пляжу, парки, набережну, а при цьому Університетський Каледж і Національну Бібліо-

теку, побудовану рівно 50 років тому за пожертви патріотичних валійців.

На північній містечка на горі знаходяться руїни середньовічного валійського замку. Збереглася добре тільки ще одна вежа й довкільні мури. І здається, що власне Національна Бібліотека, що теж вибудувана на горі й попростому "панує" так і положенням, як і розмірами над містечком, це другий, модерний, замок, що продовжує традиції того в руїнах... Національна Бібліотека Валії — справжня духовна твердиня валійців.

Про Абериствіт почув я вперше два роки тому, коли УВАН у Вінніпегу дісталася два річні звідомлення з діяльності згаданої бібліотеки й прохання посилати туди свої видання. Ми радо на це відгукнулися й "україніка канадіяна" чи не найчисленніша з усіх інших українік, що виходять під сучасну пору на еміграції. Навіть такі видання, як "Український Квартальник", чи "Аннали УВАН", що поза цим знаходяться майже в кожній більшій бібліотеці на Заході — сюди не доходять.

Приїхавши по полуничні 8-го липня до Абериствіт з немалими "технічними" перешкодами (з Дубліну треба було 6 разів пересідати на корабель і на льокальні поїзди!), я зразу ж таки поїхав "на гору" й зголосився в головного бібліотекара д-ра Паррі. Він прийняв мене дуже гостинно, погодився присилати до УВАН в обмін іще деякі видання й розпитував про Канаду й Америку. Щоб не затягати візити, я встав і запитав, чи не можна б оглянути книgosховищ. Труднощів ніяких не було й за хвилину я ходив уже вільно по бібліотечних закамарках, маючи за водія молодого, але добре обзнайом-

леного референта каталогів м-ра Джонса. Він показував мені по черзі всі відділи славіки, в тому «українських книжок». Вкінці запровадив мене до полицеь із неопрацьованою українікою. Я взяв у руки декілька книжок і тут трапилася несподіванка: це все «сторкані» досі видання київської Всеукраїнської Академії Наук із доби т.зв. «українізації» з 20-их років. Деякі з них, як от згадані вже «Нариси...» Шахматова-Кримського, «Покажчик...» Червінської-Дикого й ін. єдині тепер — наскільки мені відомо — примірники у Великій Британії. Мій поводатар бачив моє захоплення цією колекцією й почав розпитувати, що це таке. Пішлі пояснення, дискусія й врешті я дістав запрошення доконче залишитися хоч іще на один день, щоб точніше переглянути ці матеріали. Я охоче погодився й другого дня від ранку працював над ними.

Показалося, що тут є поважна кількість нескatalogованої україніки, а подекуди навіть комплекти се-рійних видань ВУАН, як напр. «Етнографічний вісник» (т. 1 - 7), «Праці комісії для вивчення історії зах.-руського та українського права» (т. 1 - 8); «Збірник праць Дніпровської біологічної станції» (т. 1 - 5), деякі томи «Записок» та «Збірника» Історично-філологічного Відділу УАН та інше. З неакадемічних видань треба назвати: «Записки Ніжинського Інституту Народньої Освіти» (т. X, 1930), «Побут» (ч. 6-7) видання «Всеукраїнського Етнографічного Т-ва» в Києві (1930), статистичні видання «Державної Плянової Комісії» в Києві з 1920-их рр., «Записки Державного Фізичного Інституту» в Одесі (1930), «Збірник узаконень та роз-

поряджень” України за 1925 р., “Вся Україна. Економічно-адресовий довідник” 1931, “Збірник чинних законів УСРР” 1929 р. та ін.

На прохання голови книжного відділу Бібліотеки п. Дженкінса я переглянув увесь матеріал та погрупував його за предметами: бібліографія, статистика, археографія, література, мова, історія й ін., позазначувавши на окремих карточках по-англійськи кожну групу. На закінчення праці я подав короткий меморандум управі Бібліотеки з рекомендаціями щодо українських матеріалів.

Не знаю, яка буде дальша доля україніки в Національній Бібліотеці Валії. Однаке думаю, що управа з одного боку, а українська організована спільнота (передусім у Великій Британії) поцікавиться більше валійською українікою та подбає про її підсилення. Тут ішло б головно про оправлення названих книжок та брошур і виготовлення списка-каталога. На жаль, у бібліотеці немає покищо нікого, хто знати би українську мову й тому справа реєстрації та оцінки цих матеріалів дещо утруднена. Однаке Бібліотека радо піде назустріч усійкій ініціативі українських наукових чи громадських установ.

* * *

На від'їзну я заглянув іще до бібліотеки Університетської Колегії Валії в Абериствіт. Є тут тільки один - одна книжечка Аллена про Україну в англійській мові. З неї й із книжок про Росію студенти Валії черпають свої знання про схід Європи...

“Mahlzeit” — сказала б “німецька людина”.

СКАНДІНАВСЬКИЙ ЕКСПРЕС

З Валії почерез Бірмінгам, Кембрідж і Лондон я приїхав 16 липня в Париж. Іправда, з Лондону є окремі поїзди прямо до Копенгагену — місця моого найближчого зупину, але я мусів бути в Парижі з двох причин. Поперше, мав приготувати статтю “Франкіяна в Парижі” до Франківського збірника УВАН, а подруге, хотів відібрати свою дисертацію про назви Бойківщини, яку я позичив два роки тому одній паризькій бібліотеці для змікрофільмування й не міг допроситися звороту. Обидві справи, хоч із трудом, полагодив і дня 20-го липня “розігнався” до поїзду — “Скандинавського експресу”: Париж - Копенгаген. Виявилося, що в Європі справа з експресами не така проста. Всі місця кілька днів наперед “зарезервовані” й хто напр. приїхавши в Париж вранці, хоче того самого дня їхати дальше, мусить стояти в коридорі поїзду цілий день, а то й цілу ніч. Дискусія про це ненормальне явище з “офіційними чинниками” не дала ніяких результатів (крім, може, зайвого хвилювання й піднесеного голосу) й у висліді я вирішив просто стояти ніч на ногах, або в найкращому випадку просидіти всю дорогу на чемодані (але чи витримає?).

Поїзд відходив з Paris-Nord в 14.12 (себто в другій після полудня) й я точно десять мінут перед від'їздом впхався в переповнений вагон, де на кожному вікні було кляте “reserve”. Розглянувшись по пасажирах, я відразу зрозумів, що це якась прогулянка вертається з Парижу до Скандинавії. В одному купе сиділо тільки

п'ятеро чоловік: дві молоденькі “ізольди ясноволосі” і три говіркі “екзистенціоналісти”, коли можна було так судити з неголених борідок і пляшок вина, що їх вони везли з собою... Побачивши мене, один із них звернувся з запитом, чи я не маю коркотяга, бо не можуть собі дати ради з корком. Ясна річ, я — як на злість — не мав цього конечного для “субцивілізованих” європейських відносин приладу, але пояснив, що “в нас у Канаді не вживають корків, це анахронізм”. але можу їм відчинити пляшку ножиком.

— “Хай і ножиком” — була відповідь.

— “Ну так, але для цього треба сісти. Чи можна отут приміститися коло вас? — запитав я скромно.

— “Але ж ясно, для такої цілі, просимо”.

І так я став “тим шостим” у компанії. Поковиряв трохи вістрям ножика коло корка й за яких 5 хвилин був готовий із працею. Всі були щасливі й після “бордо”, пішли “сoterн”, “кот де прованс”, “мартіні” й ін. За труд і працю я вимовив собі тільки місце, мовляв, я “скавт”, не п’ю й так далше. Вони не дуже намовляли, бо раз — більше мали для себе, а два — всі пили з пляшки кругом, я ж не був їм близький знайомий, воно й мене якось не тягнуло пити з тієї самої шийки. Та я був щасливий, що матиму місце до Копенгагену й був їм вдячний за цю прислугу.

Поволі ми завели гутірку, хто, що, де, куди й з ким? Виявилося, що це шведські студенти мистецьких шкіл із різних місцевостей мали організовану двотижневу подорож до Парижу, щоб не тільки подивитися на

Лювр і інші мистецькі колекції, але пробувати власних сил у пейзажі и портретах. Я попросив сусіда показати мені свої "здоутки". Він радо це зробив і виявилося, що в нього доора рука для "лінійного імпресіоналізму" — пейзажі, особи, портрети — все в м'який розплівчастій лінії, модерно-екстравагантний, а проте певній і революційно-селективній. Деякі з шкіців мені навіть дуже подобалися. До того ще й називався "Братт".

Пішли розмови про мистецтво: по-англійськи, французьки, німецьки. Найбільш щодо цього заімпонувала мені "ізольда" з-напроти: крім цих трьох перфектно опанованих мов, говорила ще й по-шведському. Немає то, як молодість, чи пак молодий язык, думалось, час-до-часу, дивлячись на сусідку в купе.

Час утікав разом із кілометрами, країнами. Вечір застукав нас у Аахені - Кельні й вітав німецькими "вюрстхен"-ами.

За розмовою пішли інформації про Канаду, про "абстрактне" й "реалістичне" мистецтво, про Вінніпег, його галерію, мистецькі школи, вистави, тощо. А потім розмови про Швецію, Україну, Карла XII й Мазепу, синьожовтій і жовтосиній прапори і т. д. і т. д. Показалося, що співрозмовці не тільки мистці, але знають (свою й чужу) історію й географію. Одне слово шведська молодь зробила на мене якнайкраще враження. Навіть уночі не "лизалися", як це на кожному кроці до пересали роблять молоді парижани й парижанки в поїздах, парках і на вулицях.

Ніч пройшла на дрімці, розмовах, цигарках і вині. Щойно над раном усі поснули під м'який стукіт коліс

навіть не завважили, коли проскочили через Гамбург. Десь коло 6-ої приїхали до “Гросенброде”, тут усіх побудили: “границя!”

— “Чи знаєте, що визначає ця назва?” — запитав я напів-сонних співподорожніх.

— “Гросен — то так, але “броде”, то вже гірше” — відповів один із них.

— Отже бачите — обізвалося в мені ономастичне сумління — це типова німецько-слов'янська гібрида, яких тут на окраїнах старинної Слов'янщини більше: “Гросен” — значить “великий”, а “броде” — це старе слов'янське слово “брід-броду” — пояснивав я.

І справді старий “великий брід” зберігся століттями. Байдуже, що тепер тут їздять кораблі-пороми, які беруть у себе 3 поїзди й безчисленну кількість пасажирів, авт, мотоциклет, колес. “Великий брід” остався великим перевозом, як у давнині й уся комунікація з Англією, Францією й Німеччиною йде до Скандинавії власне цим “брodom”.

За 4 години ми добилися до Копенгагену — кінцевої станції “Скандинавського експресу”.

ЧАСТИНА II.

В СКАНДІНАВІЇ

У Данії вгився я по-данськи.
В Стокгольмі раз не спав всю ніг,
Лінгвістів-експертів конгрес.
І одну з найкращих мавши стріг.

А там і Осло й міжнародний
Лінгвістів-експертів Конгрес.
У Бергену фйорди холодні
Норвезький нас возив експрес . . .

* * *

В СТОЛИЦІ ДАНІЇ

Про Копенгаген (або як данці хочуть: "Кебенгавн") у нас звичайно знають як про місто Г. Х. Андерсена, центр високої хліборобської, а передусім молочарської, культури й місто, куди не йде ані один український часопис. Для спроби, бажаючи дістати хоч одну українську адресу в Данії, я розпитував перед від'їздом по редакціях і адміністраціях наших часописів про Копенгаген: "На жаль, ані однієї адреси" — була стереотипна відповідь.

Правда, Шевченко знов про Копенгаген, як про місто кар'єри "Великого Торвальдсена", проф. Чижев-

ський — як про центр діяльності Кіркегора й Г'ельмслєва, проф. Шерех — як про місто, де проживає автор нової студії про Дніпрові пороги — Кальгрен, а я пробував “по дорозі до Скандинавії” вступити сюди на кілька днів, щоб познайомитися з столицею Данії особисто. Мушу одверто казати, що зовсім цього не жалію, а навпаки жалію тільки того, що мусів покидати її після 3 днів перебування.

Приїхавши в неділю, 21 липня в дощовий хмарний день, я зразу ж таки погнався на зовнішні оглядини міста й вспів познайомитися в загальному з його вулицями, будинками, королівською палатою, парками (напр. “Тіволі”) й музеями. Докладніше довелось оглянути тільки “королівські музеї” археології та етнографії з прекрасними й подекуди унікальними колекціями матеріяльної культури Данії. В археологічному музеї з'ясовано м. ін. окремими мапами й реконструкціями навіть нашу трипільську культуру під фірмою “Південна Росія”. Директора музею, на жаль, не було (неділя ж!), а з дрімливими сторожами колекцій я не вважав за потрібне чи доцільне входити в розмови на тему геополітичного положення “Південної Росії” — України. Так і пропала нагода до ще однієї дискусії на цю тему, котроїсь там із ряду...

Коли йде про мене особисто, то Копенгаген визначається тим, що в ньому не було нікого, кого я хотів побачити. Проф. Кальгрен виїхав був до Швеції, його наслідник молодий данський славіст проф. Стіф виїхав до Італії, а найцікавіший для мене д-р Ю. Маланчук, змеляк, лектор слов'янських (в тому й української)

мови в Копенгагенському університеті знаходився тоді десь коло Аргус на півночі Данії. Отак не маючи зможи в Копенгагені познайомитися особисто з славістами й мовознавцями в наслідок університетських ферій, я вирішив нав'язати контакти з бібліотекарями, народом, що з природи речі більш прикований до варстату праці, як професори. І тут пощастило мені в соняшний понеділок 22-го липня познайомитися з д'якількома з них, а передусім із директором-керівником слов'янського відділу Королівської Бібліотеки, магістром Павлем Фляндрупом. Завдяки йому я зміг у короткому часі познайомитися з славікою данської національної бібліотеки й мати вгляд у її колекції взагалі. На його руки я передав того ж дня фотостат із нашого "Пом'яника" з 1484 р., щоб він зберігався там разом із іншими рукописами. В окремій церемонії попросили мене вписатися в почесну книгу гостей, що я й зробив, і вручили на спомин деякі видання бібліотеки. В загальному перебування в притворах Королівської Бібліотеки мало для мене окремий чар і я влічує ці хвилини до найкращих у Данії. Та не всюди вони були такі. От напр. в Університетській книгозбірні в Копенгагені я мав неприємність знайти свої українські мовознавчі праці під "російськими діялектами". Дискусія на цю тему з директором бібліотеки не дала бажаних наслідків, бо... заувідуючий каталогом був тоді на відпустці. Ще одна аномалія і то в такій симпатичній країні, думалось при виході з університету. Однаке маймо надію, що справа покращає, коли покінчиться бібліотечна відпустка...

З КОПЕНГАЕНСЬКОЇ УКРАЇНІКИ

Коли повірити каталогові Університетської бібліотеки в Копенгагені її керівникові її першого, гуманістичного, віддлу, то україніка в ній формально не існує. Кілька книжок (усіх 7), що їх вчислено до "російського діялекту" ніяк не виправдують академічного об'єктивного підходу до справи. Це тільки ще один причинок до сумної дійсності: він уповні піддержує твердження Шереха, яке цей висказав в огляді книжок скандінавських славістів про Дніпрові пороги й яке дослівно звучить так:

"Unfortunately, an ignorance of Ukrainian linguistic facts, or a worse than superficial attitude toward them, is one of the sad traditions of western, and, indeed not only western, Slavistics". (Slavic Word, vol. 11, No 4, New York 1955, p. 504).

Тим то з великою приємністю довелось мені ствердити в Королівській Бібліотеці в Копенгагені більш академічний і об'єктивний підхід до українських матеріалів. В систематичному каталогі зірвано з "рутенською" чи "малоросійською" традицією щодо україніки й тут речі називаються по їхньому іменні. Еволюція гідна наслідування не тільки в Копенгагені, але й поза ним!

* * *

Україніка в Королівській Бібліотеці данської столиці досить багата й подекуди цікава. Завдяки тому, що її вже систематично впорядковано, можна в ній відрізняти такі три основні групи:

- 1) рукописи,
- 2) стародруки

3) література 19-го й 20-го століття.

Щодо рукописів, то тут існує цінний (власне: рукописний) огляд їх пера й праці заслуженого данського славіста проф. А. Стендер - Петерсена. "Katalog over Slaviske Manuscripter i det Kgl. Bibliothek". 1917—1918 (зберігається в однім примірнику в бібліотеці). На основі його дослідів можна сказати, що найстарший слов'янський рукопис у Королівській Бібліотеці це фрагмент глагольського міссале з XIV ст. і з цього ж приблизно сторіччя "Отризовок пролога майскаго" кирилицею. Найцікавіший між ними рукопис — відпис "Синопсису" Ін. Гізеля з 1680 р. (ч. Ny Kgl. S. 553 d 4). Однаке назагал в цій групі україніка заступлена слабо. Побільшить її "Городиський Пом'яник" із 1484 р., якого фотостатичну відбитку я передав власне для рукописного відділу бібліотеки.

Коли йде про стародруки, то докладний їх опис появився в 1957 р. з-під пера Е. Кроне під наголовком: "Gamle Slaviske Tryk i det Kongelige Bibliothek" (Старі слов'янські друки в Королівській Бібліотеці). Всіх їх начислила авторка 66. Найстарші датовані пам'ятники з XVI століття. Є тут напр. "Часовник" І. Федоровича й П. Мстиславця, надрукований у Москві 1565 р. "Бесиди" І. Золотоустого, Київ 1624; "Толкованіє Апокаліпси" З. Копистенського, Київ 1625; "Псалтиря" П. Могили, Київ 1643, "Граматика" М. Смотрицького, московський передрук із 1648; "Лексикон" П. Беринди з 1653 р. та деякі інші київські друки з 18-го століття.

З літератури 19-го століття цінна є досить рідка на Заході перша граматика української мови Ол. Павлов-

ського з 1818 р. Є тут усі пізніші галицькі граматики Левицького (1833), Вагилевича (1845), Лозинського (1846), Головацького (1849), Піхлера (1849), Осадци (1862), а з новіших: Ст. Смаль-Стоцького (1913), Сімовича (1917), Рудницького (1940, 1943).

Найстарша українська літературна пам'ятка з 19-го ст. це "Русалка" М. Шашкевича з 1837 р. побіч "Ластівки" Є. Гребінки (Стпб. 1841). Є тут теж хрестоматії Ковальського (1852), Огоновського (1881). Із словників (які — до речі — стоять у підручній бібліотеці окремо від російських під буквою "у") два: Кузелі-Рудницького й Андрусишина - Крета.

Між виданнями українських класиків (Котляревський, Шевченко, Франко, Леся Українка) переважають новіші підсоветські видання, що їх бібліотека дістає з СССР даром. З перших 3 видань Шевченка є "Кобзарь" із 1860 р.

Дуже присмно вражає в цій бібліотеці правильна транслітерація українських прізвищ і титулів, у якій напр. Грушевський є таки Hrusevs'kyj, а не Grusevskij. Це перша бібліотека на Заході (поза університетською у В'яніпегу), в якій із мого прізвища не роблять ніяких дивовиж, а транслітерують згідно з прийнятою інтернаціональною системою: Rudnyc'kyj.

Королівська Бібліотека видає що року зведеній каталог нових поступлень до всіх бібліотек у Данії. З нього можна легко довідатися, яка книжка з україніки куди поступила. В більшості випадків є це власне Королівська Бібліотека й тому вона заслуговує на увагу

українського видавничого й авторського світу як центр для дальших доповнень у Данії.

На мое прохання голова слов'янського відділу бібліотеки п. Фляндруп склав показника франкіяни в Копенгагені для Франківського збірника УВАН. Буде це либо ж перша данська стаття в українських наукових виданнях. На початок добре є це.

ПАМ'ЯТІ ОДНОГО З НАШИХ ДАНСЬКИХ ПРИХИЛЬНИКІВ

(В 30-ліття смерти Юрія Брандеса, 1927 - 1957)

В цьому році припадає 30-річчя з дня смерти Юрія Брандеса (1842 - 1927), визначного данського літературного критика й філософа, що відіграв велику роль у формуванні позитивістичної естетики в західній Європі. Його основна праця, що викликала сильний відгомін у науковому світі й була перекладена на багато світових мов, це "Головні течії літератури XIX сторіччя" (6 томів, 1872 - 1890). Крім цього він залишив по собі багато праць про поодиноких авторів, як Шекспіра, Гете, Вольтера, Ляссаля, Толстого й ін.

В 1887 р. на запрошені російських письменників він відвідав Петербург, а отісля (на запрошені Кн. Капніста) Москву. Тоді ж він стрінувся вперше з українською проблемою й з деякими українцями в Петербурзі. У своїх спогадах про цю подорож, що вийшли в 1888, він виразно згадує, що стрічав і "мешканців України", хоч не називає точно кого.

В книжці “Враження з Росії” він захоплюється не тільки “Словом про Ігорів похід”, але українською народною поезією й, головно, поезіями Т. Шевченка. Навиває його “найбільшим поетом, якого видали українці” і так характеризує його в порівнянні з іншими:

“Коли інші поети, пищучи по-українському, спиралися виключно на народну поезію, засвоювали собі її та індивідуально розвивали, додаючи їй европейської культури й артистичного стилю, єдиний Шевченко, хоч він передусім народний поет, піднісся високо понад рівень, осягнений досі в українській літературі...” І даліше:

“Шевченкова поезія — не тільки найвищий і найбагатший вислів української душі в літературі, але — як досі — її останній вислів (зн. до 1887, Я. Р.).” Після цього Брандес дає аналізу “Гайдамаків” та “Тарасової ночі”.

Десять літ опісля на запрошені поляків Брандес відвідав Львів. І тут трапився випадок, що на короткий час захитав його симпатії не так до української справи, як до деяких українців: Він був змущений з тактичних причин відмовитися від участі в українському літературному вечорі у Львові, запрошений особисто Грушевським і Франком. Ця відмова стала отієм причиною гострих випадків Франка проти нього у львівській (а то й віденській) пресі. Франко вдарив його досить зручно, як такого, що перший (зн. перед ним) назвав Міцкевича “поетом зради”.

“Післав я тоді — пише Брандес у своїй книжці про “Львів” — українцям найчесніш устилізованого листа,

в якому я заявив, що не визнаючися зовсім у відносинах у Львові й не маючи ніякої можливості стати по чиству- небудь боці в українсько-польському спорі, не дозволяю собі видати якийнебудь суд у цих справах”...

Історія тягнулася досить довго. Її гідно закінчив сам Брандес уже по смерті Франка, в окремому листі до голови Української Дипломатичної Місії в Данії, д-ра Дмитра Левицького з дня 10-го грудня 1919 року. Брандес писав у ньому таке (по-французькому) :

“Будь ласка, дайте місце залищеним тут рядкам на сторінках видаваного Вами в данській мові “Бюлетеня”. Я відчуваю пекучу потребу усунути всяке непорозуміння й скласти Україні мою щиру й повну поваги заяву пошани...”

До листа була прикладена стаття під наголовком:

Expression de Respect à l' Ukraine

Ось вона в перекладі на українську мову:

“Мені треба відкликати тих кілька слів про Україну й Київ, які я написав в одній своїй недавно виданій книжці: “Остання частина трагедії. Заключення миру.” Рік тому я написав був, — очевидно, за якимсь німецьким, чи англійським джерелом, — анекдоту, яка фігурує на ст. 26 цієї книжки, ніби в Києві було б марно шукати людини, яка б говорила по-українському, а не по-російському. Я це писав, виходячи з того, що Гоголь, Стороженко, Максим Ковалевський та Короленко писали по-російському, хоч вони народилися в Україні.

Останнє число бюллетеню повідомило мене про еволюцію Короленка щодо мови. Він єдиний живий із тих чотирьох, що я їх був назвав.

Що ж торкається тієї анекдоти, то вона — тільки ноганий жарт. Я не повинен був її переказувати. І то тим більше, що я ще в 1904р. — отже задовго перед Б'єрнштерне Б'єрнсоном, піdnіс був голос протесту проти кривди, завданої Україні. В деякій мірі я повинен був цим гордитися, бо з приводу однієї цілковитої дрібнички (мосії неприявності на одному українському святі у Львові у 1898 р.) українська преса була дуже гостро на мене напала, особливо в органі свого найвизначнішого представника Івана Франка, хоч я йому не зробив нічого злого. Мосю помилкою було те, що я, пообіцявши прийти на вечір вшанування Т. Шевченка, вислав натомість — у найчесніших виразах і з найбільшою повагою — відмовного листа мотивуючи його тим, що поляки, які запросили мене до Львова і яких гостем я був, заявили мені в своїм національнім фанатизмі, що мої відвідини українського товариства були б зрадою су-проти їх загалу.

Мої прихильні писання про Україну під чужим пануванням не були перекладені і тому залишилися невідомі поза межами Данії. А коли я їх писав ще не можна було й мріяти про самостійність України.

Отже, я почиваю тепер потребу вияснити, в якій мірі українці мають всі мої найпалкіші симпатії в їх боротьбі за незалежність. Тим часом криваву кривду завдає їм як Росія, так і Антанта. Це тільки ганьба, що такого варвара як Денікін, підтримує цивілізована Європа, і ще більша ганьба — проголосити право всіх

народів — в тому ѹ України — на самовизначення і потім зорочно виступати в цілях відновлення реакції.

Для України це не багато значить, чи буде ольше чи менше одним письменником в Європі, що симпатизує з правами цього народу та цієї землі. Але з почування власного ооов'язку я не можу не висловити Україні моєї глибокої пошани.

Юрій Брандес”

Д-р Левицький надрукував опісля цю статтю в двох мовах: по-французьки в “Бюлетені Українського Пресового Бюра” в Копенгагені (передрук і в Гаазі) та в голландській мові в “67а” числі “Бюлетеню” з дня 19. XII. 1919.*)

На жаль, вона прогула безслідно й за винятком проф. Є. Онацького, який згадав її на сторінках буенос-айреського “Клича” в українській пресі не було про неї ніякого відгомону, хоч вона дуже важлива, коли йде про справжню настанову Брандеса до української справи.

* * *

В Королівській Бібліотеці Данії в Копенгагені зберігається окремий архів - колекція Ю. Брандеса. Приємно було в дні 22 липня переглянути на місці деякі матеріали його ѹ про його ѹ хоч написанням цієї короткої статті пом'янути його “не злим тихим словом” у роковини його смерті.

*) За ласкаву допомогу користуватися цими “Бюлетенями” складаю на цьому місці щиру подяку пп. Євгенові й Леонідові Бачинському; в Копенгагені їх не знайшов.

З ДАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН

Досі ніхто ще систематично не опрацював проблеми дансько-українських взаємин узагалі, а культурних взаємин зокрема. Тим часом ці взаємини були, є і будуть і вони ждуть свого дослідника.

На цьому місці хочемо подати декілька завваж на цю тему з нагоди нашого перебування в столиці Данії й нишпорення по її музеях, архівах та бібліотеках.

* * *

Українська проблема знаходила в Данії відгук не тільки в інтелектуальних і політичних колах. Вона була жива й у поезії. Наводимо один із віршів пера поета Гакона Крога, присвячену Т. Шевченкові й надруковану в журналі "Illustreret Familie Journal" (44 річник, ч. 10/1920, стор. 6). З уваги на недоступність цього журналу в Америці чи Канаді наводимо його в оригіналі, а потім в українському перекладі:

UKRAINE

Schewtschenkos Prise til Ukraine*)

Ukraine, du er Haabets lyse Land,
hvor Freden hviler over Lave Hytter,
hvor Frihed elskes højt af hver en Mand,
hvor alle tro til Faedrelandet lytter.

Ukraine, du er Hvedens gyldne Land,
hvor rige Skatte sig i Jorden dolger
hvor Solen spejler sig i solvklart Vand,
mens Kornet vaelder frem i lyse Bolger.

* Taras Schewtschenko var Ukraines største Digter (1814 - 1861) —
пояснення редакції журналу. Я. Р.

Du foder os saa rigt, o, sorte Muld,
din Gavmildhed kan ej med Ord beskrives,
din Frugtbarhed gi'r tusind Fold saa huld
og lader alting lykkes her og trives.

De rode Roser kranser Flodens Bred,
Jasminer blomstrer i de lune Dale,
de hvide Liljers Pragt og Yppighed
gi'r Steppen Glans i solrod Aftensvale.

I Morgensolens Skaer sig Floder snor
son Solverbaand imellem lave Bakker,
fro kvidrer Blomstersteppens Sangerkor
med liflig Morgensang det Himlen takker.

Ukraine, jeg vil prise til min Dod
din Frugtbarhed, din blomstermykte Steppe!
O, lad mig een Gang hvile i dit Skod
og daek mig med de lyse Liljers Taeppe.

Hakon Krogh

Вільний український переклад був надрукований у “Бюлетені УПБ” ч. 33. з дня 30. 3. 1920 р. Ось його текст**) :

УКРАЇНА

Україно, ти над'ї ясний краю,
Не над хатами спокій тихо віє,
Де волю кожен щиро любить,
Де батьківщині кожен щиро служить.

Україно, ти пшениці золотий краю,
Де багаті скарби під землею сплять,
Де сонце грається в ставках сріблястих
І жито коливається як в морі хвилі.

**) Пп. Євгенові й Леонідові Бачинським складаю подяку за допомогу в уприступненні “Бюлетеня”.

Ти нас годуєш так багато, чорна земле,
Що слів нема, щоб описати твою щедрість,
Твоя родючість творить тисячі чудес
І все росте й цвіте щасливо в твоїм лоні.

Червоні рожі квітчать береги твоїх річок
І ясмин розцвіта в долинах твоїх пишних,
А сніжно-білих лілій розкіш і краса
Твої степи вкривають килимом пахучим.

Твої річки течуть в вечірнім сяйві,
Як срібні річки серед високих гір,
А ранком степ луна від безлічі пісень,
Які несуться з вдячної землі до твого неба.

Співати тобі славу Україно,
Я хотів би до самої смерти.
О, дай мені хоч раз спочити в твоїм лоні
І вкрий мене своїм ти килимом лилейним.

Гакон Крог

* * *

Українським фолклором цікавився в Данії крім Брандеса Ніколая Крістіян Ніссен (1899—1953). Він був учителем, дослідником культури й народної словесності. В 1920 р. він присвятив одну із своїх статей у "Гойсколеблядеть" (Højskolebladet, ч. 6/1920) українським кобзарям, їхній творчості та впливові, який вони мали на український народ. Описавши зовнішній вигляд кобзаря, кобзу, пісні, автор переходить до загальних міркувань про Україну:

"Хто в північній та західній Європі знає щось основніше про Україну? Звичайно знають із мапи, що Україна була провінцією великої російської держави. Лиш ті, що знають стару данську історію, знають теж, що туди їздили старі нормани, шукаючи багатства

й слави. Знають теж, що там живе народ, який зветься "малоросами". Це було звичайно й усе, що захід знат про Україну. А що там є національне життя, що там провадиться боротьба за національне визволення, як у нас у південній Ютландії, про це більшість і не чула. А коли вибухла російська революція й Україну проголошено самостійною державою, то було багато таких, що схилялися до думки, що це був гурток львівських студентів, які під німецьким впливом поставили себе на чолі нової держави... (Під Росією) було їм заборонено друкувати книжки в українській мові й навчати нею в школах.

Коли б-то лише сама українська інтелігенція змагалася до визволення, то проголошення України самостійною державою було б річчю неможливою. Але насправді ціла Україна mrяла про свою національну незалежність. Іскра спогадів про стару волю і великороджавність України жевріла на дні народньої душі. На сторожі цієї іскри стояли кобзарі. Вони виспівували любов до України, до краю "з глибокими річками і широкими рівнинами", в свідомість молоді...

Літніми вечорами старі й малі збираються перед своїми хатами і слухають кобзаря. Він співає про старі славні часи в Україні, коли козацькі герой билися з татарами й турками, коли Україна була границею між Європою та Азією, межею між християнством і магометанством.

Я чув, як молоді хлопці та дівчата співали цих пісень теплими літніми ночами. Пісні звучали раз переможно, сильно, раз сумно й поважно. То співала молодь, яка пішла в першій лаві, як тільки вибухла ре-

волюція. Цілий народ хоче посідати свою власну землю, хоче мати своє власне право. Ніякої точно визнаненої політичної програми він не має, але він має цілком ясні бажання і він вміє добиватись свого з великою впертістю.

Кобзарські пісні розказують багато про боротьбу за християнство й рідний край. Ця любов до рідного краю, оспівана кобзарями, спонукає українців віддавати свої найкращі сили в боротьбі за визволення України”*).

Ці слова писалися в Данії приблизно 40 літ тому й варто їх пригадати з двох причин: поперше, щоб їх відгребати з забуття взагалі, а подруге, щоб ствердити, що подібних статтей сьогодні немає...

ВІДГУКИ МИNUЛОГО

Українська політично-дипломатична акція в Данії в 1919—1920 рр.

З повстанням Української Держави в 1917-18 рр. в'яжеться одна з найсвітліших і найбільш ефективних сторінок українського зовнішньо - політичного життя. Маємо на думці акцію сл. п. д-ра Дмитра Левицького, що був керівником Надзвичайної Дипломатичної Місії УНР, зорганізував Українське Пресове Бюро (при вул. Upsalagade 24), видавав “Бюлетені” та нав'язував зв'язок із данськими офіційними колами, пресою, інтелектуальним світом, тощо. Ніколи передтим і ніколи після цього не було стільки інформацій про Україну й укра-

*) За допомогу в перекладі тексту складаю щиру подяку п. К. М. Нільсенові з Університетської бібліотеки в Копенгагені.

їнську справу в Данії, як у 1919—1920 рр. На основі одного з “Бюлетеїв” (ч. 27/1920) можна ось як представити діяльність місії в Копенгагені в тому часі:

“Діяльність Пресового Бюро, заложеного при Надзвичайній Дипломатичній Місії УНР в Данії, проводилась у таких головних напрямках: 1) продовжувалось видання інформаційного бюлетея в данській мові, 2) розсилалися до данських часописів телеграми про важніші події в Україні з витягами з данської преси і 3) розсилали до різних осіб та інституцій літературу про українське питання.

Данські “Бюлетеї”

Інформаційних бюлетеїв в данській мові видано за цей час 12 чисел (ч. ч. 17-25 першого і ч. ч. 1-3 другого річника). У році 1919 “Бюлетеї” виходили в розмірі 8 сторінок і в кількості 3,000 примірників. З початку нового 1920 року довелося за браком коштів зменшити розмір чисел до 4 стор. і наклад до 2,200 примірників.

“Бюлетеї” розсилають всім данським міністрам, послам чужих держав у Копенгагені, членам обох палат, редакторам усіх часописів, у всі книгоєбірні й читальні, всім головнішим кооперативам і робітничим організаціям і крім того багатьом поодиноким особам — письменникам, політичним діячам, фінансістам, — які відіграють більш-менш поважну роль в житті Данії.

До нового 1920 року “Бюлетеї” посилали також до Швеції й Норвегії, але зменшення накладу примусило Бюро з нового року припинити цю розсилку.

Поминаючи той посередній вплив, який мав “Бюлетеї” на утворення прихильної до України атмосфери в Данії, можна по числу передруків в данських часописах

писах, судити і про ту безпосередню службу, яку виконує "Бюлетень". Статті й замітки про події в Україні часто бували передруковані в данських часописах як напр.: "Дагенс Нігедер", "Кольдінг фалькебляд", "Осзеляндс фольгебляд", "Мозаїк Самфунд" і т. д.

Особливо великий успіх мали українські пісні в перекладі данського поета Тора Лянге друковані в "Бюлетені", а потім передруковані в данських часописах.

Усього матеріалом із "Бюлетења" безпосередньо користувалося 23 данські часописи у 48 виданнях.

Телеграми до данських часописів

Коли пресові телеграми, які надходили до Місії з Відня, Варшави, Букарешту, Берна та інших центрів, містили в собі що-небудь важне і спішне про внутрішнє чи міжнародне становище України, вони негайно передкладалися на данську мову і того ж дня розсилалися до телеграфічної агенції Ритцау та до редакцій головних копенгагенських часописів.

Ці телеграми користувалися в Данії загальним довір'ям, і не було ще випадку, щоб котранебудь з пресових телеграм, розісланих до бюро не була десь передрукована (напр. у "Національтіденде", "Соціалдемократець", "Берзен", "Борнгольмс Авіс" і т. д.).

Пресові бюлетењі

"Бюлетень" з рефератом усього найцікавішого, що є в данській пресі про Україну, друкувався в українській мові на ротаторі і розсилався в кількості 50 прим. до всіх українських урядових інституцій в Європі й Америці, до редакції українських часописів і деяким українським громадянам, які жили за кордоном.

Пресового “Бюлетеня” за обніятий звітом час вийшло 26 чисел, його матеріалом часто користувалися інші українські видання, як “Український Голос”, “Свобода”, “Америка” та бюллетені українських пресових бюр у Відні, Берліні, Гаазі, Римі, Будапешті, Лондоні, Атенах. Найбільша частина цих передруків припадала на статтю Ю. Брандеса “Заява пошани Україні”.

Розсилка літератури

Як було згадано вгорі, одною з функцій Пресового Бюра була розсилка літератури про українське питання. Українська література головно часописи й популярні брошури, розсилено українським полоненим, що жили в Данії по тaborах на вільних роботах.

Літературу на чужих мовах розсилали місцевим політичним і громадським діячам, журналістам, редакторам газет, професорам і дипломатам... Бібліотеки Королівська та Університетаська діставали деякі основні книги з українознавства в українській мові.

Данська преса є Україна

Побіч тих матеріалів про Україну, які данська преса передруковувала з публікацій Пресового Бюра, данські газети й журнали постійно друкували також оригінальні статті й замітки на українські теми. Дуже часто Україна згадувалася в зв'язку з російським питанням, а також при кожній нагоді, коли писалося про нові держави, що постали на території колишньої Росії. В цих випадках завжди підкresлювалося, що Україна є найбільшою з нових держав, що вона економічно й культурно має найкращі шанси на буйний розвиток і на блискучу будучність.

Особливе місце в пресовій діяльності Української Місії в Данії займали розмови п. Голови Місії д-ра Дм. Левицького зі співробітниками данських часописів з приводу актуальних питань української політики.

Коли ще згадати про заходи до вміщення творів українських письменників у данських часописах і про чимале листування з численними прихильниками України в цілій Скандинавії, то характеристика діяльності Українського Пресового Бюро в Копенгагені в головних її рисах буде вичерпана”*).

“ВЕЛИКИЙ ТОРВАЛЬДСЕН”

Копенгаген — місце народження й мистецької спадщини данського скульптора Бертеля Торвальдсена (1770 — 1844), про якого Шевченко в своєму “Художникові” писав таке:

“Великий Торвальдсен почав свою блискучу мистецьку діяльність вирізуванням орнаментів і тритонів із риб'ячими хвостами для тупоносих копенгагенських кораблів.”

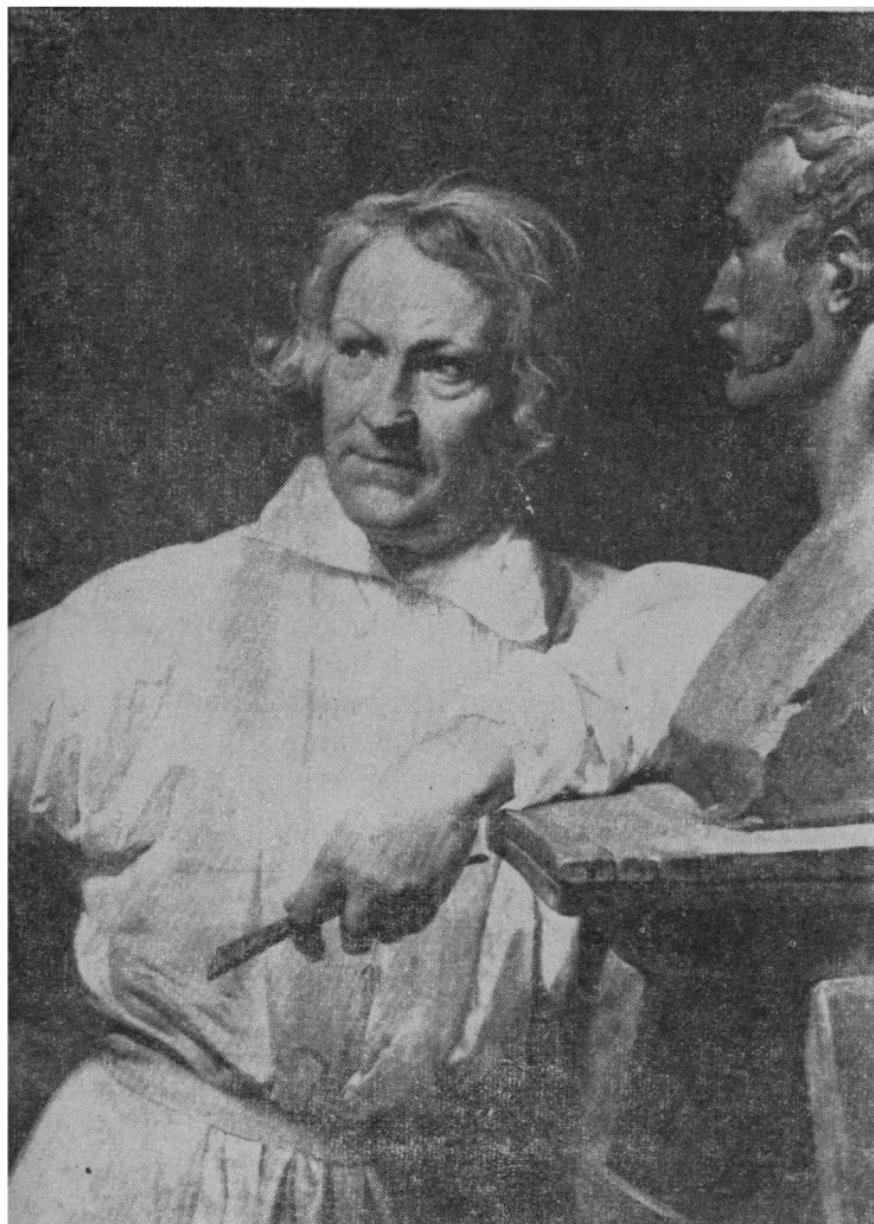
Оця оцінка Торвальдсена (“великий” і “блискучий”) і деталі з його життя (орнаментування кораблів) вказують на те, що наш геній був добре обзняйомлений з його життям і творчістю й мав свою думку про мистецьку спадщину данського різьбаря.

Як відомо, Торвальдсен народився в Копенгагені в родині бідного емігранта із Ісландії Готскалька Торвальдсена, що був жонатий із данкою Каролиною Даг-

*) Наведено з примірника “Бюлетеню” із збірки Євгена та Леоніда Бачинських.

нес і заробляв на прожиток прикладно - ужитковою різьбою на дереві. Молодість майбутнього майстра данської скульптури була подібна до молодості другого "великого" данця — Г. Х. Андерсена: вона проходила в злиднях і кристалізувала природні таланти обидвох в упертому зусиллі здобути їй дати максімум із себе серед наявних умов. Деталь видигнутий Швченком із біографії Торвальдсена засвідчений як історичний факт біографами скульптора. Молодий 12-тилітній Торвальдсен справді помагав батькові в різьбленні корабельних орнаментів і це була його початкова школа різьбарської техніки. Однаке незабаром син переріс батька, закінчивши в 1793 р. Королівську Академію Мистецтв із золотою медалею. Не вважаючи на те, він був змущений обставинами й далі присвячувати більше часу ужитковому мистецтву, як власним мистецьким ідеям: треба ж було заробляти на хліб насущний. В протилежність до свого початкового ремесла — допомоги батькові в праці, він тепер почав давати вираз і волю своїй фантазії й мистецькій інвенції. Крім різьблення "тупоносих" данських кораблів він виконував такі речі як різьблені рами до дзеркал, мистецькі обгортки для книжок і брався навіть до портретування. У висліді покращало не тільки матеріальне положення мистця й його родини, але й зростала його мистецька снага й смак. Вирішальним для "великості" Торвальдсена було його перебування в Римі в рр. 1797 — 1838 і знайомство з найвизначнішим тодішнім італійським скульптором Кановою. З цього періоду походять найкращі Торвальдсонові твори "Ясон", "Купідон і Псіхея", "Адоніс", "Марс і Купідон", "Венера", щоб назвати тільки кілька з них.

"Великий Торвальдсен"

Портрет роботи Г. Верне в Музею Торвальдсена в Копенгагені

Шевченків вислів “великий” у віднесені до данського мистця можна розуміти двояко Торвальдсен творив речі великих передусім димензіями. Такі різьби як Христос із Апостолами, його статуй з грецької демонології, чи хочби такі, як Коперник, кн. Понятовський і ін., пригнічують своїми розмірами й мають усі признаки просторової “монументальності”. Та це тільки зовнішня, сказати б, чисто-технічна “великість” данського майстра. Він “великий” теж із погляду на свою мистецьку дійсність, яку віддає в скульптурах. Належачи всеціло до класичної школи в різьбарстві, він кладе основний наголос на гармонію й “класичний” спокій у композиції твору. Холодна зрівноваженість, перевага статики навіть у фігурах, що “в русі” (напр. їздці), доспіла здержаність в образах, все це ставить його в класичну течію, як одного з її кращих представників у світовому маштабі. Шевченко, перебуваючи в Петербурзькій Академії Мистецтв був об赖以生存лений із його оригіналами й копіями, мусів знати напр. різьбу кн. Барятинської, А. Потоцької і ін. і високо цінив його як скульптора в свої студентські часи. В “Художникові” дає він вислів своїм тодішнім мистецьким симпатіям і це, здається, єдине в нашій мові прихильне й сучасне признання варності Торвальдсенові як мистцеві.

**
**

Виконуючи заповіт Торвальдсена, данці побудували в своїй столиці чотири роки після його смерті (1848) окремий музей, у якому зберігається основний фонд його різьб, барельєфів і деякі образи. Чого немає в оригіналі, те доповнено відливами — копіями. З усіх мистецьких музеїв, які я бачив, копенгагенський Торвальдсена найоригінальніший, бо дає уявлення про ці

лість мистецької спадщини скульптора. Положений у центрі міста близько королівської резиденції над водою, він свідчить не тільки про “великість” Торвальдсена, але дає гарне свідоцтво самим данцям, що вміли пошанувати цього “великого” й вволити його волю.

Якось приємно було дня 23-го липня в соняшний день ходити по притворах Торвальдсенівського музею. Не тільки тому, що збережені там тлінні останки й творча спадщина мистця, але й тому, що більш як сто років тому наш національний геній захоплювався його творами й дав їм високу оцінку в одній із своїх кращих повістей.

ДИГРЕСІЯ ПРО ДАНСЬКУ ГОСТИННІСТЬ

Є кілька способів порадити собі з нічлігом, приїхавши опівночі до незнаного міста. Звичайно люди, (а я з ними) ідуть до готелю й справа полагоджена. Трудніше, коли в місті мало готелів, або вони всі переволнені й не можна знайти ніде кімнати. Один із способів, який я випрактикував напр. у Глезго, це піти на поліцію й пропонувати себе “замкнути” на ніч без вини й кари. Ввічлива поліція потелефонує сюди-туди й кімната остаточно знайдеться в якомусь готелі. Гірше буде, коли в місті є з'їзд, конгрес чи якесь інше збіговище й тут уже навіть поліція не може допомогти. Єдина ще надія — “добрі люди”. Власне такі люди трапилися мені в опівнічну годину 24-го липня, коли я, приїхавши до Аргусу — другого по величині данського міста, ходив по готелях, шукаючи за нічлігом. “Доброми людьми” виявилися тієї ночі: 81-літній міський радний Ар-

гусу — п. К. Мовстен і його мила дочка Дагні Олсен; побачивши моє безнадійне шукання за нічлігом, запросили до себе додому переночувати, “бо й так з уваги на конгрес УМСА не тільки готелі в місті, але й приватні доми повні гостей”. Я прийняв запrosини з двох причин. Раз, хотілось десь таки переспати ніч, а два, траплялась рідка нагода побачити данське приватнородинне життя, якого я, перебуваючи в бібліотеках, музеях, ресторанах, чи готелях, досі не мав змоги побачити. Отак, вибачаючись усіми засобами елоквенції за таке пізнє турбування моїх господарів, за “не мою вину” й т. п. вийшов із ними з таксівки коло кількаповерхового дому в резиденційній дільниці Аргусу. По кількох хвилинах ми опинилися в ясно-освітленому старовинному кабінеті пана дому. Атмосфера обстанови гармонізувала з віком п. Мовстена. Глибокі фотелі, диван, робітний стіл із писальною машиною, при стіні дві шафи з книжками, серед яких переважали томища з міськими протоколами і багато-багато світлин на стінах. “Оця — це моя покійна дружина, а це наша міська рада в часі засідання (ось-тут я!), а ось Дагні з сестрою, як була ще дитиною” — розказував господар не без зворушення в часі, коли дочка поралась у кухні. За кавою пішла розмова про це й те, про відносини в Данії тепер і під час німецької окупації, коли господареві доводилося як закладникові рискувати життям. Дагні розказувала про свої пригоди в часі подорожей до країн Близького Сходу й Індії. Виявилося, що моя припадкова господиня займається філософією Епіктеста, теософією буддизму й щораз більше склонна вірити в метемпсихозу... Має багато пам'яток із подорожей і

приятелів по всьому світі. “А ось трапилася нагода й Ви перший українець, з яким я познайомилася; тільки не гнівайтесь, Вашого прізвища ніяк не вимовлю” — жартувала вона. Втішений, що нарешті розмова зійшла на ономастичну тему, я хотів було почати виклад на тему моого прізвища й українських узагалі, коли господар дисcretно почав споглядати на годинника й мені треба було “скорочуватися”, бо вже було справді далеко по півночі. Ми встали від столу, господиня прибрала стіл і внесла букет нарцізів, якими батько вітав її сьогодні з приїздом на залізничній станції, та почала стелити канапу, на якій я мав провести ніч. Ми з радником іще дещо говорили про завтра й врешті розпорошилися, побажавши собі взаємно “добранич”. От і вперше після півторамісячної корабельної і готелевої “скитальщини” я засипляв у затишній атмосфері старого данського дому, що зовсім несподівано відкрив передо мною своє гостинне серце. “Є ще люди на світі, гостинність існує не тільки в сфері ідей” — думалось у насонні.

* * *

Вранці клопітливий господар збудив мене перед восьмою, я встав, прибрав постіль, одягнувся й за пів години моя “спальння” перемінилась у юдельню. Дагні накрила до столу й за сніданком ми почали плянувати програму дня. Мій поїзд відходив пополудні, отже всі візити й оглядини міста треба було “скондензувати” приблизно за пів дня. Ми подзвонили до проф. Стендер-Петерсена й, на щастя, застали вдома, потім до бібліотек, музеїв і старий радник виделегував дочку, щоб мені допомогла побачити якнайбільше в місті в моєму обмеженому часі. Бідна Дагні нудилася у бібліотеці,

коли я провірював україніку в каталогах*), потім обводила мене по музеї й галерії мистецтв, оглядаючи котрийсь там раз ті самі знані їй експонати. Однаке мушу признати, що я сам був би не міг у справді обмеженому часі стільки побачити й в основному познайомитися з містом. Дагні, що володіє прекрасно данською й англійською мовами, служила теж час-до-часу за перекладача й це немало приспіщувало хід подій. Пів двадцятої ми розпрощалися, я взяв таксівку на університет, а вона поїхала додому. Отак розстався я з придиковими приятелями, з якими доля звела й познайомила мене в одну липневу ніч у незнаному місті в далекій країні. Не можу не заявiti їм іще раз моєї подяки за все.

“Є ще люди на світі й поняття гостинності не існує тільки в сфері абстрактів” — мораль із Аргусу.

У СЕНЬЙОРА ДАНСЬКОЮ СЛАВІСТИКИ

Хоч більшість скандінавських славістів була повідомлена про мій приїзд офіційно з нашого Департаменту з Вінніпегу, я не мав змоги зустрінутися з копенгагенськими славістами. Всі вони виїхали на вакації й перший данський славіст, якого я застав у дома, був проф. Адольф Стендер - Петерсен в Аргусі. Ми умовились телефоном на побачення в університеті в полуслуне й так сталося. Привітний, вишукано-чесний, статний

*) На жаль вона в Аргусі небагата й ніяк не може рівнятися з Королівською Бібліотекою в Копенгагені. Фактично вона складається з повоєнних советських видань Шевченка, Франка й Л. Українки та ще декількох книжок.

мужчина понад шістдесятку ждав мене при вході до гуманістичного факультету аргуського університету. Ми привіталися й він почав опроваджувати мене по головних будинках університету, пояснюючи детально історію та умовини, серед яких усе тут творилося. Опісля він приймав мене в своєму інституті, познайомив із асистентом та показав бібліотеку. При цьому інформував про данську славістику, про нове досягнення всіх чотирьох скандінавських країн у ділянці слов'янознавства — річник "Scando — Slavica", що виходить за його редакцією при співпраці таких осередків як Осло, Стокгольм, Упсала, Люнд, Гетеборг та Гельсінкі.

— "Мій Інститут — перший того роду Інститут Слов'янознавства в Данії". Є надія, що незабаром переорганізують і копенгагенську славістику в рід університетського інституту" — пояснив він.

У міжчасі задзвонив телефон. Це д-р Маланчук. Десь із західного побережжя Данії дзвонив, вибачаючися, що не може приїхати на цей день до Аргусу та пропонуючи побачення в Копенгагені під час моого повороту з Осло.

— "Маланчук дуже мила людина й добрий інтерпретатор Кіркегора" — сказав мій господар, коли ми покінчили телефонну розмову.

Після, цієї сказати б, офіційної зустрічі в університеті проф. Стендер - Петерсен запросив мене на перекуску до себе додому. За столом я познайомився з його дружиною й синком. Я розказував про канадійську славістику. Господар розпитував м. ін. про "Огієнка, того давнього славіста" (не знаючи про теперішній стан Митрополита й прийнявши інформацію про це з деяким

здивуванням), а даліше про Романа Смаль-Стоцького, Ю. Луцького й інших.

— А звідкіля Ви берете фонди на видавання “Славістики”? — впalo питання під моєю адресою.

— А це, так би мовити, добра воля людей і поміч українських установ у Канаді, а дещо з передплат — пояснив я хазяйнові.

Ми договорилися про обмін “Славістики” за “Скандо - Славіку”, обіцяли побачитися в Осло на Конгресі й мені прийшлося подякувати за дальшу милу гостину — приїхала таксівка завезти мене до поїзду. Станція від дому проф. Стендера - Петерсена досить далеко.

Я попрощався в 2-ій годині пополудні з гостинним хазяйном і його дружиною і вже пів третьої мчав експресом на північ.

**

Проф. Стендер - Петерсен один із чоловіх представників не тільки данської, але взагалі західної славістики. Він добрий спеціаліст у слов'янсько-германських взаєминах, приклонник і захисник т. зв. “норманської теорії”, автор багатьох праць на цю тему. Роджений у Росії, він головну свою увагу звертає на руську, хоч не чужа йому польоніка, чи інші ділянки славістики.

Українознавством він займався небагато. Дав свого часу рецензію на працю С. Шелухина: “Звідкіля походить Русь?” (у “Цайтшріфт фюр слав. Фільольогі”, т. 7) — розуміється як норманіст і науковець, він негативно поставився до його теорій. Найцінніший у цій ділянці його огляд “Шевченко в Скандинавії”, надрукований у 15-ому томі т. зв. варшавського видання творів Шевченка. У своїх загально-славістичних працях він

часто притягає український мовний матеріал. Найцікавіша з цього погляду його студія про слов'янсько-германські мовні запозичення (Гетеборг 1927). Київській літературі присвячена його хрестоматія, що вийшла в 1955 р. як "Антологія староруської літератури", деякі статті торкаються джерел т. зв. Несторового літопису. Має він теж декілька літературних студій про Гоголя.

В науковому світі Стендер - Петерсен втішається загальною пошаною. Недавно він їздив із гостинними викладами до Гарварду й Колюмбії. А в 1953 р. його учні, приятелі й знайомі видали йому збірник "Varangica" з нагоди його шістдесятиліття. В ньому поміщено мало доступні сьогодні його статті, а на прикінці надруковано бібліографію його наукових праць, що обхоплює 82 позиції. Знаючи ще із студентських часів праці проф. Стендера - Петерсена із слов'янської філології, я ніколи не мав змоги познайомитися з ним особисто. І ось трапилася нагода й щасливий збіг обставин, що сеньйор данських славістів цим разом нікуди не виїздив із Данії. Знаючи його досі як ученого з праць, я мав змогу доповнити його сильветку дещоши ми деталями й пізнати його як людину.

УКРАЇНЕЦЬ — ІНТЕРПРЕТАТОР ДАНСЬКОГО ФІЛОСОФА

Коли в часі моєї подорожі я мав які "відкриття", то до найважливіших та найцікавіших між ними належить безпсречно познайомлення й особиста зустріч із д-ром Гр. Маланчуком загально визнаним у західному світі інтерпретатором філософії Сирена Кіркегора (1813—

1855), що вважається предтечею сучасного екзистенціоналізму й належить до найбільш дискутованих умів світу. Д-р Маланчук, до речі, єдиний лектор української мови на цілу Скандинавію, працює над філософією Кіркегора вже близько 25 літ і оголосив на цю тему досить поважне число праць в данській та німецькій мовах. Крім статей входять тут у рахубу дві окремі книжки, що зустрілися з загальним признанням наукового світу й принесли нашому вченому заслужену славу. Ім'я д-ра Маланчука тепер широковідоме в філософічних колах світу (навіть у Японії, Америці й ін.) й з ним переводять усіякі конференції виклади, інтерв'ю. Нам попав у руки один із недавніх данських голосів у цій справі, а саме "Берлінгське Тіденде" — найповажніший часопис у Копенгагені, що в числі з 5 травня 1957 перевів інтерв'ю з д-ром Маланчуком п. н. "Сирен Кінкегор має нам щось сказати"; в ньому читаємо м. ін. таке:

"Д-р Маланчук-українець приїхав до Данії в 1934 р. для студіювання Кіркегора; він тепер уже данський громадянин... Він родився в Україні і почав свої студії в 1923, вивчав філософію й отримав докторат у Берліні в 1934. Тоді ж таки приїхав до Данії і став студентом проф. Е. Гайсмаром. Старий професор помер, а д-р Маланчук залишився. Проживав тихо й непомітно, заглиблений у свої студії. Він дуже скромний і треба довго його намовляти, щоб промовив, але ймення Гайсмарі наповняє його лице радістю й він починає говорити:

"Гайсмар пройшов зо мною всі твори Кіркегора. В тому часі не було багато таких, що цікавилися Кіркегором і Гайсмар був дуже вдоволений, що знайшов

одного палкого приклонника данського філософа... Гайсмар дав мені дуже багато як учений, людина й приятель. Властиво Кіркегор був причиною, чому я залишився в Данії. Я присвятив багато часу на вивчення його творів. Я скоро навчився читати, думати й писати по-данському, і тому мені не трудно його зрозуміти. І мушу признатися, що Кіркегор для мене означає основну життєву проблему...

Я викладав про Кіркегора в школах, напр. у "Folkeligt Oplysnings Forlunds", у вечірній школі Лингбі (під Копенгагеном) і я дуже щасливий що можу пояснювати данцям філософію їхнього земляка. В моїх клясах є різні студенти, молоді й старі; всі вони живо цікавляться темою".

* * *

Що ж викладає д-р Маланчук данцям?

Я попросив його дати мені коротенький огляд його дотеперішніх дослідів над творчістю данського філософа й він радо на це погодився. Ось що він може сказати на цю тему українському читачеві:

"Хоч Кіркегор помер молодо, бо на 42 році життя, то все таки залишив він величезну духову спадщину: 14 томів різних творів та 20 томів щоденника-записок. Але майже сто літ тривало, заки його творами зацікавилися ширші кола. Тепер він може найбільш читаний та студіований філософ сучасності. Чужинці вивчають данську мову, щоб читати його твори в його рідній мові, хоч більшість його творів вже переведено на світові мови. Виринає питання, яким способом вдалося філософії Кіркегора так опанувати людські уми? Відповідь на це проста: Кіркегор пережив заздалегідь усю

бездність та безвір'я модерної доби, він уже перед одним століттям дав докладну аналізу нашого часу, а що найважливіше, він вказав на шляхи, які ведуть до правдивої розв'язки наших духових питань та проблем. Він дас нові й оригінальні відповіді на давні та важкі питання. Тут уже й задача: показати ці нові ідеї Кіркегора людям нашої доби. Філософічна спадщина Кіркегора буде без сумніву формувати духовий вигляд нових часів.

Не можна в короткому огляді вичислити всі ті нові розв'язки, що їх філософічна творчість Кіркегора містить у собі. Тому я обмежуюся тут до кількох головних точок:

1. Кіркегор переводить докладну аналізу щодо границь людського пізнання, на підставі точного та строго логічного думання визначує докладно граници між наукою та вірою. Всі ці питання були актуальні за часів Кіркегора, але вони не менш актуальні й в нашу пору.

2. Кіркегор дав важливу спробу вияснити закони духового розвитку людини; він розбудував тут свою науку про стадії в житті людини. Знаний уже є його поділ на три головні стадії в цьому розвитку: естетична, етична й релігійна. При з'ясованні цих стадій Кіркегор показується як той, що ще найглибше пірнув навіть у найбільш темні закутини людської душі; тому то й правильно його зараховують до найглибших психологів світу. Вже вчиться багато модерна психологія від нього, але буде ще вчитися далеко більше.

3. Кіркегор змагав до відновлення християнської віри. Він був переконаний, що тільки відновлене християнство зможе успішностати до боротьби проти всіх

матеріялістичних течій, які обнижують або цілком ні-
вельюють вартість поодинокої людини. Таким робом стає
Кіркегор на підставі ідеї християнства послідовним обо-
ронцем права одиниці проти всякого масового без-
глуздя.

4. Кіркегор ставить життя вище як теорію. Весь
духовий зміст повинен, на його думку, бути практично
випробований у житті. В тому то й полягає значення
його екзистенціального думання, що має помогти, щоб
тільки можливе стало дійсністю”.

Стільки д-р Маланчук. Ясна річ, це ще не все, як
і не все, що наш учений сказав данцям про їхнього фі-
лософа. Тепер д-р Маланчук дістав окрему науково-
дослідчу стипендію й працює над далішим вивченням
філософії Кіркегора. Висліди його студій будуть на-
друковані в окремій книзі в недалекому майбутньому.

Д-р МАЛАНЧУК ПРО ДАНСЬКУ УКРАЇНІКУ

Користаючи з нового знайомства, я попросив д-ра
Маланчука дати теж огляд українсько-данських зв'язків
для моєї книжки. Того самого дня ввечері він приніс ме-
ні машинопис такого змісту:

“Зносини між Данією та Україною належать до но-
вих часів. Тут треба тільки згадати, що коли говориться
про давнину та варязькі походи в Україну, то варяги
прибували в Україну не лише з областей теперішньої
Швеції, але також із Данії. Але знайти тут відповідні
зв'язки це вже річ історика.

Тому ми звернемося до нових часів, і передусім до
данських зв'язків із Україною. Тут треба назвати трьох

данців, що дали данській суспільності деякі відомості про Україну. Маємо тут на думці, поперше великого данського критика Юрія Брандеса (Georg Brandes), подруге письменника Оге Маєра Бенедіктсена (Aage Meyer Benedictsen) та потретє філолога, поета та перекладача Тора Лянге (Thor Lange).

Брандес відбув подорожі до Польщі й Росії та подав свої враження з цих країн і в дечому дав натяки про Україну. Відношення між Брандесом і Іваном Франком заслуговують особливої згадки. Про це писав проф. Рудницький в попередніх розділах.

О. М. Бенедіктсен, що боровся за права поневолених народів та подорожував до них, був також на українських землях та мав опісля деяке значення для інформування данців про Україну.

Однак вже найбільше причинився до освідчення данської суспільності про Україну третій із них, а саме Тор Лянге. Тому не буде зайвим, заки ми обговоримо його заслуги для поширення знання про Україну, подати хоч пару даних про його життя. Тор Лянге народився 1851 р. в Копенгагені як син данського пастора. По закінченні студій класичних мов у копенгагенському університеті був він покликаний у 1875 р. начителя мов, перше до Петербурга, а опісля до Москви. За свої заслуги як учитель дістав Тор Лянге високі відзначення від російського уряду. Він одружився в 1883 р. з дочкою поміщика села Нападівки в Україні. Тепер він уже бував часто в Україні, а в 1906 р. перенісся на постійний побут в Україну. Тут жив він як поміщик у селі Нападівці аж до своєї смерті в 1915 р.

Тор Лянге стрінувся перший раз із Україною в 1881 р. під час своєї подорожі на південь. Він описує тоді особливо свої враження з Києва. Пізніше під час своїх частих побутів в Україні та під час постійного замешкання в Україні дає він низку коротких описів та нарисів про українську природу та український нарід. Ось наголовки деяких із цих нарисів: “В Україну”, “Степовий сон”, “Сумерк”, “З України” та інші.

Тор Лянге був влучним перекладачем із чужих мов на данську. З української літератури переклав він “Слово о полку Ігореві”, а даліше два оповідання Марка Вовчка: “Чумак” та “Максим Гримач” (на жаль, обидва оповідання під етикетою: “Переведено із російської мови”). Однакож може найважніші з його перекладів — переклади пісень із української народної поезії. Тор Лянге любив дуже українську народну поезію й називав її “найгарнішою й найніжнішою в усьому світі”. Він перевів коло 50 українських народних пісень на данську мову. До деяких із цих пісень поклали знані данські композитори нові данські мелодії, от хочби назвати пісню: “Ой місяцю, місяченьку” з мелодією Генріха Рунга. Тор Лянге показав данцям особливо поетичну сторону України; у своїх політичних висловах про Україну був він дещо обережним.

Щодо інформацій зо сторони українців про Україну, між данцями, то треба тут згадати українську дипломатичну місію в Данії (диви: “Спомини” Д. Левицького в Календарі Червоної Калини за 1939 р. стор. 81. а теж один із попередніх розділів “Відгуки минулого”). Також українська еміграція по другій світовій війні принесла з собою деякі відомості про Україну, однак по

короткому часі виємігрувала ця еміграція з Данії до країн за океаном."

Як ми вже писали в попередньому розділі, в межах Данії повів деяку інформативну працю сам др. Маланчук, який із 1951 р. став, завдяки приятелеві України тодішньому професорові слов'янських мов у копенгагенському університеті Антонові Карльгренові, науковим асистентом і викладачем української мови в тому ж університеті. Др. Маланчук давав між іншим також відчити про Тараса Шевченка та Івана Франка для слухачів слов'янських мов.

Дякуючи д-рові Маланчукові за ці інформації, ми розирощалися з ним на копенгагенському двірці дня 16-го серпня, 1957 р.

ПЕРШІ КРОКИ НА ШВЕДСЬКОМУ БЕРЕЗІ

У Фредріхсгафенському порті, одній із північно-східніх пристаней Данії, ждав нас 24-го липня шведський пароплав. На його щоглі повівав блакитний прапор із великим жовтим хрестом. Швеція вітала нас своїми кольорами, що так завжди нагадують наші.

Досі я ще ніколи не їхав таким переповненим кораблем. Насправді не було де сісти й з трудом можна було пропхатися з чердака на чердак, через коридори, залі. Найбільше, звичайно, народ товпився в "американському" барі, де продавали шведське пиво й оковиту та італійські вина. Може тому, що не було нічого кращого до роботи на пароплаві, а може й із якихось інших причин перед баром і буфетом стояли черги, як у нас в часі великої війни (щоб її не згадувати!). Всі пили й їли.

Більшість пасажирів творили шведи, що верталися “з континенту” додому. Та крім шведської можна було чути німецьку, французьку, а то й англійську мови. Гучномовці заповідали все в трьох мовах: по-шведсько-му, по-німецькому й англійському. Однаке публіка сти-хала й слухала тільки першої версії, при двох інших підносився гомін, починалися розмови, а то й співи, так що іноді годі було розібрати, в чому справа.

Після 6-тигодинної плавби, коло 10-ої ввечері, ми вийшли на шведський беріг у Гетеборзі — другому що-до величини місті Швеції. На станції я побачив приєм-ний напис “Приділ кімнат — готелеве посередництво” я рішив не їхати прямо до Стокгольму, але задержати-ся в Гетеборзі, коли пощастиТЬ дістати кімнату. Так і сталося. В готелях уже все було зайняте й мені при-ділили кімнату в приватному домі. Десь коло 11-ої вно-чі я приїхав на “свою” квартиру й зразу ж таки почав вибачатися перед панею Мартінссон, що не говорю по-шведському. Спочатку ми почали по-німецькому, бо во-на заявила, що не знає англійської мови, але потім на нашу обопільну радість ми почали говорити по... українському. Виявилося, що моя хазяйка — землячка із Борислава й тільки вийшовши заміж за шведа, стала панею Мартінссон. Отак знову довелось ночувати в ми-лії, сказати б, родинній атмосфері українсько-швед-ського дома. Другого дня вранці за кавою ми розгово-рилися про минуле. Батько моєї хазяйки, українець, згинув у німецькому концентраційному таборі в часі в'йни, вона ж попала із табору в 1945 р. до Швеції й тут уdomашнилася вже як пані Мартінссон. Розпитавши землячку з Борислава про Гетеборг, шведські відноси-

ни, тощо, я розплатився й розпрощався, щоб присвятити ввесь день своїм справам.

В Гетеборзі є: міський університет (славістику викладає проф. Г. Якобссон), є міська й університетська бібліотека, музей, мистецька галерея, чудові парки, амстердамського типу канали й узагалі місто робить надзвичайно чисте й культурне враження.

В міській мистецькій галерії найсильніше враження зробив на мене образ Г. Седерстрема: "Несуть трупа Карла XII". Є це велике потрясаюче своїм трагізмом полотнище з відтворенням сумного кінця шведського короля в 1718 під Фредріхсгалль у Норвегії. .

В бібліотеці я, звичайно, просидів найдовше. Україніка тут дуже слаба, все транслітероване в стилію "Грушевській", хоч Україні відведенено окреме місце в картковому каталозі. Досить багато недбайливості в каталогуванні: отак напр. "Славістика УВАН" ч. 6 — англійська праця про "Походження слова "Русь"" Р. Смаль-Стоцького подана "з паралельним російським титулом"; насправді ж паралельний наголовок — український. Виявилося, що відповідальний референт "на вакаціях" і не можна було нічого вдіяти. Готеборзька бібліотека одна з тих рідких, де не зустрічалося ані "Аналів УВАН із УВАН із США", ані "Українського квартальника". За те є тут деякі видання УВАН із Канади й вони (покищо) репрезентують сучасну еміграційну україніку в бібліотеці. Із шевченкіяни є декілька підсоветських видань, із франкіяни — немає нічого теж саме можна сказати й про Л. Українку. Поволі перестаю дивуватися й хвилюватися — не розбити ж головою муру!

Коли йде про гетеборзьку україніку, то тут годиться назвати одне маловідоме, а може й узагалі невідоме, видання “Evangelium i Ukraina” пера П. Перссона (Persson), надруковане окремою відбиткою з “En Julbok till församlingarna i Göteborgs stift”, Гетеборг 1928. Крім інформації про українських штундистів, автор подає загальну характеристику українців і України, “що перед 1000 роками була могутньою державою”, згадує союз Карла XII є Мазепи є подає деякі цікаві світлини з Карпат, м. ін. гуцульські народні типи, красвики, тощо. Згадуємо цю брошюру не тільки тому, що вона доповнює собою шведську україніку взагалі, але — за нашим відомом — була єдиною шведською брошурою про Україну, надрукованою в Гетеборзі.

* * *

Налюбувавшися красою міста, головно ж при заході сонця, і зробивши навіть човном вечірню туру по каналах і пристані, я ввечері розпращався з Гетеборгом, взявши нічний поїзд до Стокгольму.

ШВЕДСЬКИЙ КІЇВ.

Коли в Саляманці в 1955 р. я прислухався до доповіді одного з шведських ономастів про походження й значення назви “Стокгольму” (“окружений палісадою горб”), у мене утвердилося переконання про слушність моєї гіпотези про генезу назви “Києва”, яку я висунув іще в 1949 р. у праці:

“Канадійські місцеві назви українського походження” під гаслом “Новий Київ”.

Стокгольм як тип назви відповідає значенево Києву. Та крім цього це місто має всі признаки столиці країни, так як Київ у нас. Він зосереджує все життя країни: релігійно-церковне, політично-економічне, культурно-наукове. Положений на півостровах і островах, має зелено-обмасний зеленню, Стокгольм має багато різних популярних окреслень: "місто на воді", "північна Венеція", "місто парків" і т. п. Однаке здається, що ні одне з цих окреслень не віддає в цілому характеру міста й що найкраще окреслила його Зара Леандер у часі свого концерту 30. VII. 1957 в "Скансер" пісенькою: "Стокгольм є... Стокгольм".

Не будемо описувати назверхніх і внутрішніх вартостей шведської столиці. Про них докладно розповідають путівники й окремі люксусово-видані ілюстровані книги, з яких навіть одну запрезентував мені земляк із Перемишля д-р Богдан Скобович і його дружина на спомин перебування в їхньому гостинному домі 31. 7.

На цьому місці я хотів тільки коротко згадати про українські традиції Стокгольму, якщо про такі можна говорити взагалі. В різних часах проживали, або переїздили через це місто земляки з дальших і близжчих сторін. У Стокгольмі перебував і втішав шведську публіку своїм співом наш оперовий співак М. Менцінський. М. ін. перше видання Грінченкового "Слов'я" зберігається на полицях Королівської Бібліотеки в Стокгольмі з його підписом. Чи передав його туди сам Менцінський, чи його шведські нащадки — невідомо.

В Стокгольм перевезено з Фінляндії багато останніх оригіналів Рєліна після його смерті в Фінляндії в 1922. Ще й досі можна знайти в антикваріях і ми-

стецьких крамницях Рєпінові оригінали й набути їх за високу ціну. А щирий земляк із Донбасу, козак-сердега Лизенко досі не може відплакати “втрати” — перехоплення на одній із ліцитацій Рєпінового “козака” за безцін... “Прямо з-під носа”.

Стокгольм мас за собою традицію й в українській науці. Сюди приїздили між обидвома світовими війнами і покійний д-р Б. Крупницький, і І. Борщак, і Д. Олянчин і ін. вчені шукати за мазепинськими матеріалами й Орликової еміграції. В новіших часах відвідував Стокгольм проф. Ю. Шерех, коли викладав у Лунді. Ще й досі згадують із нетаємним вдоволенням один із його викладів у т. зв. “Російському” (тобто — славістичному) Інституті Стокгольмського університету. Сьогодні в наукових колах українську справу заступає д-р Б. Кентржинський. Наш відомий рухливий діяч і журналіст, кількаразний шведський стипендист. Із наймолодшого наукового нарибуку українознавців треба назвати Ю. Бориса, докторанта Стокгольмського університету, що працює над проблемою самовизначення України під советами й опублікував уже на цю тему декілька статей.

Із Стокгольмом зв'язана діяльність і наших приятелів у Швеції, М. Гумеруса й А. Єнзена. Так як у політиці перший, так у науці й на літературному полі другий поклали неоціненні заслуги для основ українсько-шведської співпраці й приязні. Як відомо Єнзен, (1859—1921), історик слов'янських літератур, залишив цінні праці про Шевченка й Котляревського, про Мазепу і мазепинців (Орлика, Войнаровського) і був членом нашого Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

А скільки було й є в нас невидних приятелів у Швеції чи в Стокгольмі, не беруся писати. Безліч підписаних і непідписаних статей у шведській пресі й журналах жде ще на те, щоб зробити підсумки з цього матеріалу й виявити не одного з тих, хто цікавився Україною й українською справою в цьому місті.

В часі моого короткого перебування в Стокгольмі я вспів познайомитися, а з деким і заприязнитися, напр. із проф. Н. Нілсоном, директором згаданого вище "Російського" Інституту, д-ром Віллерсом, фон Фіцінгером і Далем із Королівської Бібліотеки, молодими науковцями-славістами Г. Бірнбавмом, Д. Сорре та ін. Не згадую тих багатьох припадкових знайомих із галерій, музеїв, бібліотек, що з ними я продискутував багато цікавих проблем. Мушу наприкінці згадати похвально шведський білінгвізм. Майже не було випадку, щоб я не міг розмовитися з шведами якщо не по-англійському, то по-німецькому, а то й по-російському. Взагалі Швеція зробила на мене симпатичне враження старої країни з високою культурою й високим та... дорогим стандартом життя.

ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ — КАНДИДАТ НА НАГОРОДУ НОБЕЛЯ

Працюючи з не менш успішними, як і подивугідними вислідами над франкіяною в Канаді, пані О. Войцінко відшукала в Вінніпегу такий цікавий деталь із життєпису Івана Франка, надрукований у часописі "Український Голос" ч. 9. 1916:

"Треба старатись, щоб д-р Іван Франко дістав нагороду Нобля.

Ані один заслужений наш земляк, член великого, культурного, 40 мільйонів чисельного народу не отримав ще нагороди Нобля. Вина цього в тім, що не маємо ні свого університету ні академій, які мали б предкладати кандидатів до нагороди Нобля. Як з однієї сторони треба безнастанно, щоб наші депутатії політиків і другі чинники робили заходи в цісаря, міністрів і намісника, щоб ми університет і академії отримали, так з другої сторони повинні ми розвинути акцію, щоб наші заслужені поети і учені удостоїлися нагороди Нобля.

Саме в справі признання нагороди Нобля для д-ра Івана Франка вінс о. д-р Застирець широко мотивоване представлення до королівської шведської академії (Нобель-прайсавкус) в Стокгольмі..."

Оця нотатка зацікавила мене ще у Вінніпегу й я постановив використати своє перебування в Стокгольмі теж і для того, щоб прослідити в архівах Нобелівського Комітету ї цю справу.

Якось за обідом я розповів про цю справу проф. Н. Нілсенові, шведському славістові - літературознавцеві й він ціле пополудне 31 липня телефонував до різних референтів, щоб остаточно влаштувати мені побачення з головним секретарем Нобелівського Комітету д-ром У. Віллерсом, рівночасно директором Королівської Бібліотеки на п'ятницю 2-го серпня по обіді. Коли ми з п. Бірнбавмом (що помогав мені в заступстві проф. Нілсена) прийшли до нього в п'ятницю, показалося, що немає для мене ще дозволу від президента Шведської Академії на вгляд у архіви фундації, а без того я ніяк не зможу туди дістатися. По довшій дискусії, представивши мое прикре положення, що мушу зав-

тра їхати до Осло на конгрес, д-р Віллерс погодився телефонувати до президента, що перебував саме на відпустці десь на провінції. У висліді всіх цих заходів у суботу дня 3-го серпня я дістав у руки цілу збірку документів про Нобелівську нагороду в 1916 р. Й міг спокійно поробити окремі виписки для статті до Збірника УВАН “Франкіяна на Заході”. Відсилаючи зацікавлених до цієї статті, тут хочу тільки подати такі загальні інформації про Франкову кандидатуру на нагороду Нобеля.

Згідно з статутом цієї нагороди вислано було окрім письмо-рекомендацію з Відня в німецькій мові за підписом о. д-ра І. Застирця. Крім справ зв'язаних із кандидатурою Франка й характеристики його поетичної та наукової діяльності в листі підкреслено деякі моменти загально-українського значення, старе українсько-шведське братерство зброї з часів Хмельницького й Мазепи та сучасне невідрядне положення українського народу, якого найкращим духовим представником названо Франка.

Лист о. д-ра Застирця підкреслює в одному місці цікавий момент із світогляду Франка. Він пише так:

“Його (тобто Франкові, Я. Р.) твори виказують останнє погодження з Церквою”.

Закінчує своє письмо о. д-р Застирець ствердженням, що “відзначення д-ра Івана Франка Нобелівською нагородою матиме велике значення не тільки для України, але й для цілої середньої та східної Європи”.

Як відомо Франко в міжчасі помер, а нагороду Нобеля за 1916 рік признано шведському поетові Вернерові фон Гайденштамові. В тому самому році “конку-

рентами” Франка до нагороди були такі світової слави письменники як А. Франс, Р. Ролян, Е. Вергарен, Ю. Брандес, Отакар Бржезіна та інші. Вони теж не одержали Нобелівської нагороди, хоч мали сильну підтримку літераторів своїх і чужих.

Епізод із Нобелівською нагородою для Франка остільки цікавий, що вказує на заходи для нього як для першого українця в історії цієї фундації. І даліше він є цікавим причинком до історії українсько-шведських культурних взаємин у 20-му столітті.

УПСАЛЬСЬКІ ЗНАЙОМІ

З Упсалею — старим академічним центром у Швеції були в мене зв'язки ще перед моїм приїздом до цього міста дня 1 серпня. В 1952 р. я листувався в справах обміну з УВАН із д-ром Кельбергом, головою слов'янського відділу Університетської бібліотеки, а два роки тому в Лондоні познайомився особисто з найпродуктивнішим славістом із Упсалі, д-ром Йосифом Трипуцьком, доцентом Упсальського університету. Крім цього я був — так би сказати — духом тут у 1952 році в часі IV-го Міжнародного Конгресу Назвознавства, коли в заступстві д-р Б. Кентржинський читав мою конгресову доповідь “Класифікація канадійських місцевих назв”. Отже маючи стільки попередніх контактів із Упсалею, я вважав, що було б гріхом не відвідати цього міста в часі моого перебування в Швеції. Не хотічи турбувати нікого вранці своїм товариством, я зразу ж таки із станції подався до бібліотеки й там до обіду студіював ка-

талоги й систему класифікації. Після обіду познайомився з д-ром Кельбергом, що обводив мене по всіх відділах бібліотеки й показував цікавіші матеріали. М. ін. є тут (а частинно і в Славістичній семінарійній бібліотеці) вся приватна книгозбірня проф. Й. А. Люнделла (1851-1940), піонера шведської славістики. Упсальська славіка, а в тому й українські видання, найцінніші й найбагатші в усій Швеції. Із деяких друків зберігаються тут навіть 2 екземпляри, як напр. "Лексикон" П. Беринди (1653) й ін. Є поважна кількість наукових видань ВУАН від часу її заснування до 1939 року. На жаль, за словами Кельберга, тепер вони не дістають академічних видань із України й тільки еміграційні публікації підсилюють україністичні фонди бібліотеки.

Гордістю українського й усього слов'янського відділу в бібліотеці є "Острозька Біблія" з 1581 р. Крім неї бібліотека має досить значну кількість українських друків із XVII століття, львівських, київських, почайвських. Деякі з них іще непросліджені.

З д-ром Кельбергом ми продискутували йще раз обмін наших видань із УВАН, справу транслітерації українських прізвищ і титулів, термінологічні недоліки й розсталися в якнайкрацій вірі, що все можна зробити, коли є обопільна добра воля.

Після цього я мав зустріч з доц. Трипуцьком. Він м. ін. опрацював першу слов'янську бібліографію в Швеції — шведську польоніку й рад би бачити подібні праці для інших слов'янських культур, у цьому й української. І справді, було б дуже побажане взятися за опрацювання ретроспективної бібліографії українських друків у Швеції та шведських публікацій про Україну.

Покищо тільки поляки, завдяки ініціативі й праці д-ра Трипуцька, виконали цю основну працю.

Як відомо, крім Університетської бібліотеки деяку україніку має в Упсалі теж і бібліотека Слов'янського семінара самого університету. В своїй основі це теж колекція проф. Й. А. Люнделя, З його збірки походять українські видання 19-го століття, деякі з власноручними дедикаціями українських авторів. Отак напр. на обгортці книжки В. Антоновича й М. Драгоманова "Исторические песни малорусского народа" (Київ 1874) видніє напис "Многоуважаемому Проф. Лунделлю от В. Антоновича". Дуже цікава дедикація М. Павлика д-рові А. Ністревові з датою 24. VI. 1900 в німецькій мові: "Einem der leidenschaftlichsten Freunde der Volksaufklärung und der Freiheit der geknechteten Voelker Dr. A. Nystrom diese Biographie des besten Sohnes der Ukraine zum Andenken vom Verfasser — M. Pawlik". Це на книжці М. Павлика "Михайло Петрович Драгоманов" (Львів 1896). Сам Люнделл очевидчаки цікавився українською мовою й літературою й купував деякі важливіші праці з цієї ділянки. В його колекції находилися й "Очерки" Н. И. Петрова (Київ 1880 і 1884) і "Хроніка життя Т. Шевченка" Ол. Кониського (Львів 1898), і граматики М. Осадци (Львів 1876), Огоновського (1889) і ін. а теж словники О. Партицького (Львів 1867), Желехівського (Львів 1886) та ін. Однаке назагал семінарійна україніка в Упсалі менша і кількісно й якісно від університетської.

Після гостини в домі моого упсальського знайомого, які відправив мене на станцію й увечері того ж дня я повернувся до Стокгольму.

МІЖ ЗЕМЛЯКАМИ В СТОКГОЛЬМІ

Немає найменшого сумніву в тому, що центром українського життя на Данію, Швецію, Норвегію й Фінляндію є Стокгольм. Тут є найбільше скупчення українського елементу, тут найкращі умовини для прожитку й тут найбезпечніше, коли йде про сусіда з другого берега... Нічого дивного, що заходами кількох ідейних одиниць засновано тут офіційно осередок організованого українського життя під назвою “Українська Громада”.

Ось які інформації подав теперішній голова громади п. Кирило Гарбар про українське організоване життя в Стокгольмі:

“За обліком керівних органів “Української Громади” (УГ) у Швеції, всіх українців з дітьми нараховується 300 душ. Центром національно-культурного життя є “Українська Громада”, яка була заснована перед 10 роками (1947). Українське громадянство відзначило 10-річчя існування Української Громади. Ініціатори і творці “Української Громади”, які приступили до її творення були: п. п. Р. Рудник і Б. Скобович; вони сконтактувались з довше перебуваючими українцями в Швеції, п. п. д-р Б. Кентржинським і В. Федорчуком, створили ядро УГ. На зборах УГ в 1947 р. була обрана управа УГ в такому складі: голова В. Федорчук, містоголова Р. Рудник, секретар І. Паньків, скарбник В. Стасюк, бібліотекар і культурно-освітній референт К. Гарбар. Від 1947-1950 рр. головою управи УГ був В. Федорчук, а від 1950-1959 рр. під головством К. Гарбара (в міжчасі тобто 1954-1956 рр. головою був І. Бутко). Впро-

довж 10-річного існування УГ зроблено багато ви-
яснювальної праці про Україну для шведів. Про це свід-
чать хочби навіть десятки витинків із шведської преси,
та кількаразове інтерв'ю (ТТ) Телеграфічного пресо-
вого агентства про українців у Швеції і Україну. Захо-
дами управи УГ рік-річно влаштовувано на широку
скалю спільній український Свят-вечір, на який запро-
шувано визначних шведських гостей, представників
преси і всіх представників емігрантських організацій,
з якими УГ має контакт.

Так і проведено минулий спільній український
Свят-вечір, який відбувся 6 січня ц. р. в залі одного з
кращих ресторанів у Стокгольмі "Стальмвестарегорден".
Цим разом, почесним гостем був канцлер о. Григорій
Фуканчик і о. Максим Коліяті, який опікується духово
українцями в Швеції. Між запрошеними гостями займав
перше місце президент Естонської Національної Ради
д-р А. Рей. При цьому треба додати, що громада отрима-
ла письмові привіти від визначних шведських одиниць,
з якими вона в контакті. Рік-річно, заходами управи УГ
урочисто відзначається всі національні свята: 22 січня,
Крут, Базару, 1 листопада; річниці вшанування Т.
Шевченка, Симона Петлюри, пол. Є. Коновальця, Т.
Чупринки-Шухевича.

Так і в цьому році відзначено в 27 січня акт укра-
їнської соборності. Свято розпочалося Службою Бо-
жою, яку відправив о. М. Коліяті в церкві св. Еріка
в Стокгольмі. Після Служби Божої, в парафіяльній ка-
толицькій залі секретар УГ І. Камінський відчитав ре-
ферат. "Акт 22 січня". Співацький гурток відспівав
кілька повстанських і стрілецьких пісень. Відспіванням

“Не пора” закінчено свято. 17. 3. 1957 р. заходом управи УГ урочисто вшановано: 7 річницю геройської смерті ген. Тараса Чупринки-Шухевич і духового Батька України Т. Г. Шевченка.

На біжучі два роки (1957 і 1958) на загальних зборах, які відбулися 5 січня ц. р. обрано керівні органи УГ в такому складі: голова Кирило Гарбар, секретар Іван Камінський, скарбник Теодор Гивель, контрольна комісія: Роман Рудник, д-р Богдан Скобович, Юрій Костів. У зв’язку з нашим життям треба згадати о. Максима Коляті, який дас не тільки духову опіку українцям у Швеції і Норвегії, але також є ширим і відданим приятелем усіх українців і України”.

* * *

Дня 1-го серпня ввечері в гостинному домі голови УГ К. Гарбара відбулася моя зустріч із членами. Старим українським звичаєм гостив нас п. Гарбар, вітав мене як гостя й на пам’ятку зустрічі вручив одну із шведських українознавчих книжок — “Sanningen om Ukraina” д-ра Б. Кентржинського. Я розказав про свої досвіди в Скандинавії, про деякі спостереження й потреби культурного парядку. На милю гутірці зійшов близькавкою вечір і ми не зчулися, як вибила північ. Треба було прощатися й ствердити стереотипне — кожна приємність коротка. Та “український вечір”, що я його провів у дружній атмосфері з членами громади д-ром Скобовичем, Ю. Костевим, Б.. Федоровим, П. Горбасем, К. Лизенком і ін. залишиться назавжди милим спогадом у пам’яті.

Не менш милим, а то й зовсім несподіваним, було прощання мене на від’їзну з Швеції увечері дня

3-го серпня. Майже вся УГ вилягла на перон і сердечно прощала мене, бажаючи доброї подорожі й “скоро-го побачення”.

Ми розсталися в переконанні, що українська душа, де б вона не була за морями й горами, залишається завжди та сама — щира, одверта, добра в своїй основі й спрагнена всього, що рідне.

ПРОЩАЮЧИСЬ ІЗ ШВЕЦІЮ

Востаннє перебував я на шведській землі в Мальмо, південно-західному порті, звідкіля що години від'їздить корабель до Копенгагену. Властиво в цьому місті я був тільки переїздом, бо ввесь час призначений на цю околицю я провів у Лунді, університетському “предмісті” Мальмо.

Лунд — єдине місто в Швеції, яке може занотувати на своєму конті співпрацю українських і шведських учених у повоєнних часах. В рр. 1951-53 тут викладав українську й слов'янську філологію наш відомий мовознавець і літературний критик, проф. Юрій Шерех-Шевельов, що тепер працює в Нью Йорку. Він залишив по собі в Швеції якнайкрачій спогад і не раз доводилось мені чути так між земляками, як і між шведськими славістами жаль, що нікого немає в Швеції на його місці. Це тим прикріше, що в Лунді завдяки прихильності й заходам голови слов'янського відділу проф. К. О. Фалька викладають такі мови як російська, польська, чеська й словацька та південно-слов'янські, останньо навіть македонська. Крім слов'янських с ї балтій-

ські, між ними лотиська. Взагалі під теперішню пору — крім Б. Кентржинського в Стокгольмі — україністикою немає кому зайнятися й вона належить до дуже “мартінальних”, принаїдних дисциплін у шведських академічних колах.

Власне в Лондоні проживав славіст, згаданий вище проф. Фальк, що присвячує багато часу українській історичній фонетиці. Справа в тому, що Фальк видав у 1951 р. книжку про Дніпрові пороги в Х-му столітті п. н. “Dneprforsarnas Namn i Kejsar Konstantin VII Porty-rogennetos’ De administrando imperio”. Ця праця зустрілася з доволі різкою критикою Шереха й остаточно вив'язалася довша дискусія між обидвома вченими (і данським славістом Кальгреном), якій ішле далеко до кінця. Фальк готується знову до відповіді українському славістові й треба думати, що й він ішле забере слово в цій справі. Було б важко на цьому місці з'ясовувати подрібно читачеві всю проблематику таких спеціяльних питань із української історичної граматики, як давність звука “г” на місці праслов'янського “г”, справу повноголосу й т. п. питань. Становище Шереха з'ясоване в популярній формі в паризькій “Україні” ч. 5/1951, а науково (в англійській мові) в нью-йоркському журналі “Slavic Word” (ч. 4/1955). Фальк не висловив своїх поглядів у приступній українському читачеві формі, бо його основна праця друкована по-шведському, а відповідь Шерехові в мало-доступному виданні “Meddelan-gen...” і тому Шерехові статті треба вважати одночасно й за свого роду “популяризацію” Фалькових поглядів на українському ґрунті. Якби не було, через працю Фалька й дискусію з ним Шереха лондонський славістич-

ний осередок єдиний, у якому після війни українська проблематика знаходить живіший відгомін.

Моїм провідником по Лунді був д-р К. Дравінш, лотиш, що працює в слов'янському відділі університету й дуже прихильно наставлений до української науки й культури. Він опроваджував мене по місті, показував університет, бібліотеку, слов'янський відділ і врешті гостив разом із дружиною вдома. Завдяки його ініціативі й науковому підходові до справи угорянські книжки в бібліотеці слов'янського відділу мають своє окреме "українське місце", що дуже позитивно відбиває від інших колекцій, зокрема ж від університетської бібліотеки, в якій українська мова ще й досі "російський діалект". Це останнє було м. ін. причиною моєї візити (не пам'ятаю котрий то раз в часі подорожі!) у головного директора бібліотеки д-ра Р. Гірова й він обіцяв докласти всіх зусиль, щоб справу поставити на висоті.

Окрему увагу в наших "хожденнях" з д-ром Дравіншом ми присвятили колекції проф. Т. Торб'єрнсона, одного з перших шведських славістів (1864—1948), що його бібліотеку закупив після його смерті Слов'янський Інститут Лундського університету. Як звичайно в таких випадках, я шукав за книжками українських авторів із особистими присвятами. Виявилося, що україніки в цій колекції обмаль і тільки одним — одна праця Всеvoloda Ганцова "Діалектологічна класифікація українських говорів" із 1923 р. носить присвяту автора: "Hochgeehrtem Herrn Prof. Dr. Tore Torbjörnsson — В. Ганцов". Здається, що це найвчасніший і єдиний "контакт" українського наукового світу з покійним сеньйором шведської славістики...

В загальному Люнд зробив на мене враження типового університетського містечка з великими можливостями для наукової “контемпляції” й праці. Велика шкода, що після Шереха, який тут промоціонував перші кроки в україністиці, ніхто не продовжує його роботи. Показується, що ані в Швеції, ані в Норвегії, ані в Фінляндії української мови ніде не викладають і тільки одна Данія з українським лекторатом у Копенгагені, введеним завдяки заходам проф. А. Кальгрена, сяк-так надолужує цей невідрядний стан. Про це я востаннє мав змогу вичерпно говорити в Гайдельбергу на конгресі з проф. Н. Нілсоном із Стокгольму. Шведський науковий світ, на його думку, радо привітає кожну ініціативу з українського боку в справі поліпшення цього стану речей. На жаль, під теперішню пору ніхто з українських студентів не цікавиться славістикою, немає теж напливу кандидатів із-поза Швеції. Тимто хоч-не-хоч покищо україністика в цій країні лежить облогом...

НА КОНГРЕСІ В ОСЛО

Кожен конгрес — “учений”, чи “невчений” — це оживлення ідей їхніми носіями, людьми. Ідеї, нові здобутки людського ума в даній ділянці, прогрес у методах досліду, й т. д., все це може Вам бути відоме з фахової лектури й тоді не треба їхати кілька тисяч миль на конгрес. Але з читання ніколи не можна в цілому уявити собі людей, що вносять мериторично чи методично щось нове в духовий світ ваших інтересів.

Тоді власне треба їхати на конгрес. Є ще й інші причини, між ними й т. зв. престижеві.

Мовознавчих міжнародніх конгресів було досі сім в Європі, останній у Лондоні в 1952 р. Цьогорічний восьмий із черги, відбувся в приміщеннях столичного університету в Осло, Норвегія. Очолив його сеньйор норвезьких лінгвістів проф. Алф Соммерфелт, а душою його була панна Ева Сіверцен, надзвичайно ділова, присмна й вправна секретарка. Почесним президентом Конгресу обрано проф. Олафа Брука (м. ін. відомого з своїх праць із ділянки української діалектології), що в день першого зібрання конгресу, 4-го серпня, святкував рівно 90-ліття з дня народження...

Праця конгресу проходила на пленарних і секційних доповідях, дискусіях, зустрічах, приватних розмовах, тощо. Крім цього з нагоди конгресу відбулася вистава нової мовознавчої літератури, а там різні прийняття, прогульки, відвідини, тощо. Хоч конгрес тривав цілий тиждень, то проте не ставало часу бачитися й говорити із усіми, з ким хотілося, чи було конечне.

Важко в короткій статті з'ясувати всенікє багатство проблем, що їх видвиднuto, продискутовано й (частинно) розв'язано на конгресі. Були це в основному всі питання, якими сьогодні цікавляться лінгвісти в загальному мовознавстві, в ділянці міжмовних взаємин, в іndoевропейському порівняльному мовознавстві, в методах лінгвістичних дослідів у т. зв. філософії мови, тощо.

Власне, щоб зорієнтуватися в цілості проблем сучасного мовознавства, один із мюнхенських мовознавців д-р Ганс Глінц дав доповідь про "різні напрямки в лінгвістиці" з далекойдучою критикою й зіставленням усіх дотеперішніх "шкіл" у мовознавчих дослідах. Але

— на жаль — його мало хто слухав, бо доповідь призначено було на останній день, кільканадцять хвилин перед пленарною сесією для закриття конгресу... Це був один із тих (рідких поза цим) моментів, коли мені не стало терпію й я “мусів” забрати слово в дискусії, підкреслюючи власне важливість цієї доповіді як синтетичного перекрою мовознавчої проблематики й жалкуючи, що її не поставлено на початку замість на кінці конгресу... Всі, хто ще залишився на цій останній доповіді, оплесками погоджувалися з цією думкою.

Із спеціальних лінгвістичних питань найбільш цікавила мене справа “міжмовного контакту” й я нетерпляче чекав на доповіді двох спеціялістів у цій ділянці: проф. У. Вайнрайха з Нью Йорку та проф. Е. Гавгена з Мадісону. Перший не приїхав і тому довелося дискутувати тільки з проф. Гавгеном після його доповіді в четвер, 8-го серпня. Як довголітній дослідник скандінавських діялектів в Америці, проф. Гавген дав теж багато в ділянці типології й методи досліду міжмовних взаємин на американському континенті. На його думку в Америці існують 4 основні типи мов: автохтонні аме-роїндіянські мови, колоніяльні (англійська, французька, еспанська, португальська), іміграційні (напр. німецька, українська й ін.) та “креолізовані”, себто мішані типи, як найновіший витвір. В дискусії я намагався доказувати наявність тільки трьох типів та подав деякі інформації про свої студії в Канаді, зокрема про т. зв. симбіотичні типи мов і діялектів, енкліави й мішано — перехідні новотвори в тому й т. зв. “кайні”. Довелося ще дискутувати з ним після офіційного закриття засідання (яким — до речі — вміло проводив мій приятель

із Лявальського університету, проф. Б. Ф. Меккей), а навіть увечері з панею Гавген на прийнятті в міській радниці. Показалося м. ін., що деякі жінки мовознавців прекрасно зорієнтовані в праці своїх чоловіків.

Тому що ніколи не можна всього сказати в дискусіях, я зголосив (і виголосив 6. 8. 1957) окрему доповідь на тему т. зв. ономастичного білінгвізму в Канаді й Америці взагалі. На доповідь, що нею проводив проф. Штайніц із Берліну, зібралося чимале число слухачів так, що спочатку я був переконаний, що публіка прийшла слухати когось іншого. Але жива дискусія після доповіді, що її предсідник хоч-не-хоч мусів припинити, показала, що темою зацікавлений не тільки я один. Тому що і доповідь і голоси критики будуть надруковані в конгресовій книзі, не доводиться тут багато писати на цю тему. В основі я переніс свою типологічну схему з 1938 р., яку розробив на 1-му міжнародному назовознавчому конгресі в Парижі, на канадійсько-американські міжмовні взаємини в ділянці особового назовництва й яка надзвичайно проста: три типи назв — асимилювані в цілому, частково й гібридизовані — зустрічаються на кожному кроці однаково у Вінніпегу, Торонті, в Нью Йорку, в Чікачо й інших містах північно-американського континенту. На жаль, мушу призначати, з дискусії я нічого не скористав; поза звичайними компліментами й доданням деяких матеріялових подробиць ніхто не торкнувся суті справи — самої типологічної схеми, а мені власне треба було якоїс “поради” чи запереченні в цій справі.

Крім вище згаданого виступу після доповідей д-ра Глінца й проф. Гавгена я брав участь у дискусіях над

доповідями: проф. Б. А. Серебрянікова з Москви, під-
важуючи його тези щодо “ареальної лінгвістики”, д-ра
Ш. Морага з Єрусалиму, подаючи аналогії із старо-цер-
ковно-слов'янської мови в українській редакції до його
доповіді про літургічну традицію в мові, проф. Доро-
шевського із Варшави, вказуючи на труднощі кванти-
тивної методи в діалектологічних дослідах та проф.
Рош Валена з Лявальського університету на тему пси-
хо-систематики мови. На жаль, багато цікавих допові-
дей не довелось почути: вони відбувалися в тому само-
му часі, що ті, на яких я просиджував. Це звичайна
конгресова “ахіллева п'ята” й “тут навіть панна Сівер-
цен нічого не вдіє” — заявив я проф. Соммерфелтові,
прощаючись із ним в імені канадійської делегації на
конгресі 9. 8. 1957.

Як уже вище згадано, з нагоди конгресу відбулася
міжнародня вистава мовознавчої літератури — най-
більша, найрізномініші й найбагатша з усіх, які я досі
бачив. Завдяки заходам д-ра Реда розкладено було на
окремих столиках за предметами новіші публікації в
ділянці мовознавства, при чому славістиці відведено
було досить багато місця. Вперше на міжнародному мо-
вознавчому конгресі було визначено окрему позицію
для “Ukrainian language”, де знайшли приміщення пу-
блікації УВАН з Канади: “Українська мова та її стано-
вище серед слов'янських мов” П. Ковальова, “Партіці-
піюм універсалс” Ю. Шереха - Шевельова, мої “Мате-
ріяли до українсько-канадійської діалектології та фол-
клористики” та інші. Між загально-славістичними се-
ріями виставлено було окремо оправлений том серії
“Славістики УВАН”. Виставу в цілому треба вважати

за один із великих успіхів конгресу. Неменшим успіхом була й участь УВАН (Канада) в цій імпрезі.

Згідно з правильником конгресу всі виставлені видання перейшли на власність університетської бібліотеки в Осло.

СПРАВА МОВ, ЩО МОЖУТЬ ЗАГИНУТИ

Одна з несподіваних, надпрограмових, точок конгресу в Осло була резолюція внесена професорами Траймером, Отрембським і іншими на останній сесії в справі мов, що їм грозить загибель. Резолюція вказує на те, що на земській кулі є деякі етнічні групи, яким грозить загибель, а разом із цим існує небезпека, що загинуть і їхні мови й діялекти. Резолюція не каже нічого, як їх рятувати, але звертається до ЮНЕСКО в справі зарекордування цих мов, згл. діялектів для пізніших наукових дослідів. Її одноголосно прийнято на кінцевій пленарній сесії конгресу й вона не була відірвана явищем. Подібне вирішення й апель до ЮНЕСКО винесено було на міжнародних конгресах антропології й етнології у Відні 1952, а пізніше у Філаделфії в 1956 р. Створено було навіть окремий комітет з осідком у Відні з справі міжнародної співпраці в цій ділянці (1956).

В згаданих резолюціях і заходах не говориться точно, про які мови конкретно йде. Проте ясно, що підпадають під них усі мови, яким грозить “заникнення, дезінтеграція, чи трансформація”. І тут насувається само з себе питання: чи не відноситься ця резолюція й до мови канадійських і американських українців, що з року на рік виказує менше число мовлян, трансфор-

муються на наших очах та виявляє тенденцію до зникнення. Й даліше, насувається питання, чи тільки для наукових цілей маємо її зарекордувати напр. у формі "матеріалів до українсько-канадійської фолклористики й діялектології", яких перша частина викликала таке живе зацікавлення між учасниками того ж конгресу?

Коли йде про українську науку, отже про теоретичний бік, то вона вже цю справу в основі вирішила. Поперше, почала систематичне збирання матеріалів і рекордування говореної мови піонерів і взагалі всіх, хто ще говорить по-українському на терені Північної Америки. Варто тут згадати, що завдяки цим заходам зберігаються для нащадків зразки зарекордованого на звуковій ленті автентичного голосу В. Ілиняка, І. Киріяка, Й. Дзьобка, П. Зварича й багатьох інших піонерів та їхніх синів і внуків.

Подруге, почато теоретичне вивчення проблеми української мови в Канаді й Америці й дещо з цих студій уже опубліковано в українських і чужинецьких журналах. Студії ведуться далі й треба думати, що ми таки колись діждемося повного опрацювання граматики й лексики українсько-канадійських та українсько-американських говорів.

Потретс, українська наука на еміграції висунула як теоретичний постулат ідею т. зв. перфектного білінгвізму, тобто досконалості двомовності, що може знайти своє примінення не тільки в Канаді чи Америці, але по всіх країнах українського поселення. Справа в тому, що кожна одиниця, знайшовшися серед нового мовного довкілля, фізично й психічно може (й повинна) доско-

нало опанувати мову цього довкілля при одночасному досконалому зберіганні мови своїх батьків, дідів. На основі кілька літніх студій виявилося, що і в Канаді, і в Америці це не тільки теоретична калькуляція, але й конкретна можливість, документована багатьма випадками наявної українсько-англійської чи українсько-французької двомовності в Канаді, головно серед молодого, тут уже рожденого, покоління.

Проблему перфектного білінгвізму з боку українського мовознавства висунено в 1949 році у Вінніпегу й формульовано її докладніше в 1956 р. в Торонті на відомому з'їзді Об'єднання Українських Педагогів. Тоді вона знайшла повну згоду всіх приявних там мовознавців і педагогів і можна сказати, що від того часу датується вихід її в широкий світ. Отже теоретично вона вже розв'язана й наша спільнота має вже перед собою ясний дороговказ, кудою йти їй у майбутньому на мовному відтинку. Це, як сказано, теоретична розв'язка питання. А практично? Тут, на жаль, треба об'єктивно ствердити, що теорія — хоч і можлива до здійснення — знаходить що раз то менше прихильників і наша спільнота на американському континенті йде по лінії найменшого спротиву до офіційного монолінгвізму на шкоду собі самій, а теж і країнам, у яких поселилася.

І тут власне резолюція сьомого міжнародного лінгвістичного конгресу ставить нам перед очі проблему “мов, яким грозить загибель” та спонукує призадуматися, чи не стоймо ми на духовому рівні якихось там патагонських, бушменських, чи зулуських племен, що їхня мова як і вони самі призначенні на щезнення з лиця землі?

Усі познаки на небі й на землі вказують на те, що є ще час направити лиху й що рецептук українського мовознавства щодо плекання перфектного білінгвізму приходить в пору, не запізно. Від нашої настанови й духової міці, отже тільки від нас самих, залежатиме наскільки можна буде нас класифікувати, як етнічну групу й мову, "що їй грозить загибіль".

Наші церковні й світські організації, культурні установи, школи й узагалі вся наша спільнота повинна призадуматися над цими проблемами й почати діяти, поки ще справді не пізно.

ПРОФ. БРОКОВІ 90 ЛТ

Як уже згадано на іншому місці, почесним Президентом Конгресу в Осло вибрано професора д-ра Олафа Брука, сеньйора світової славістики, одного з найвизначніших лінгвістів нашого часу.

Конгрес починається офіційно 5-го серпня, а 4-го серпня Ерок святкує свої дев'ятдесяті роковини з дня народження в дуже малому гурті приятелів, що передали йому окремий том "Скандо-Славіка", присвячений його 90-річчю. Того самого дня він за порадою лікарів, родини й знайомих виїхав із Осло на провінцію, щоб "не вмерти" від візиту, привітів, офіційних виступів і тд. Члени конгресу при відкритті були про це поінформовані й одночасно сеньйорові норвезької науки переслали сердечний привіт.

Ім'я професора Брука широко відоме в славістичних колах і кожен адепт славістики починає (а подекуди й досі починає) свою — зрештою незавидну — кар'єру від його основної праці "Очерк физиологии славян-

ской речи”, що її видав перед першою світовою війною Ягіч у своїй “Енциклопедії слов'янської філології”. Починав і я свої студії у Львові від цієї праці ще в 1929 році й опісля рік за роком ознайомлювався з студіями Брука з української діялектології. А треба знати, що Брук добрий спеціяліст від південно-карпатських говорів, досліджував їх особисто на Закарпатті й дав декілька зразкових праць із цього терену. Власне українські діялектологічні праці належать до найвчасніших діялектологічних студій Брука й вони запевнили йому наукову кар'єру в славістиці. Ось наголовки його праць із цієї ділянки: “Угрорусское наречие села Убля” Видання Академії Наук, Петербург 1899 (у російській мові); “Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im oestlichen Ungarn”, Kristiania 1897; “Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze”, Kristiania 1899; “Zum kleinrussischen in Ungarn” Archiv fuer slavische Philologie 17, 19.

Ці праці визначаються науковою об’єктивністю, витонченим обсерваційним підходом, до подrobiць розробленим пляном і безпосередністю в дослідженні терену. Нічого дивного, що Наукове Т-во ім. Шевченка обрало в 1911 р. Брука своїм дійсним членом, а Українська Вільна Академія Наук — УВАН у Канаді присвятила йому окремий випуск “Славістики” (ч. 29) з дедикацією з нагоди 90-ліття ювілята.

Моя поїздка до Осло й привітання його від української науки стали причиною нашого листування. В одному з листів я порушив справу відсутності викладів української мови в норвезьких університетах. У відповіді на це проф. Брук відписав, що він мав нараду в цій

справі з діючим тепер головою норвезької славістики, проф. Станг'ом і вирішили включити українську мову в курікулюм студій уже в найближчому академічному році (1958), “і так покласти український курс у каталог університетських викладів. Це Вас — пише далі проф. Брок — порадує, так як і нас радує те, що Ви вдоволені порядками нашої університетської бібліотеки у відношенні до українського питання” (лист із 2-го листопада, 1957*).

Цікаве щодо цього відношення проф. Брука до української проблеми взагалі. Подібно як Б. Б'єрнсон, він обстоює повну самостійність української нації. “Визволення українського народу від духового й матеріяльного (“політичного”) гнету большевизму представляється мені іноді головним ключем для нового кращого розвитку всесвітньої політики, для рішального звороту в сьогоднішній безглуздій системі” (згаданий лист). Ці слова як не мога краще характеризують погляд проф. Брука на сучасну світову ситуацію. Вони мають ще й те значення, що їх висказала людина без якихось спеціальних українських впливів, чи заходів. Є це об'єктивний голос інтелектуала, що неодне бачив і неодне пережив на своєму 90-літньому життєвому шляху й має вироблену опінію про минуле, сучасне й майбутнє.

Не пригадую вже точно, на котрому із з'їздів чи конгресів, один із учених закінчив свою промову зверненням до міжнародної публіки такими словами:

*) Листи проф. Брука писані російською мовою. В одному з них (14. IX. 1957) він пише: “Простите, что украинским языком не владею письменно. Дуже жалю”. Замітна при цьому одначє термінологічна зміна впорівнів із 1899 роком: він уживає скрізь термінів “Україна”, “українець”, “український”.

“Якби про долю світу рішали не політики, а вчені, то хто зна чи не мали б ми тепер гармонії й співпраці між народами такої, яка панує на нашему конгресі під теперішню хвилину”.

Можна спарафразувати цей висказ іще й так:

Хто зна, чи не мали б ми вже давно “власної хати”, коли б про долю народів рішали не політики, а вчені типу професора Олафа Брука з Осло.

СТАРІ Й НОВІ ЗНАЙОМИ

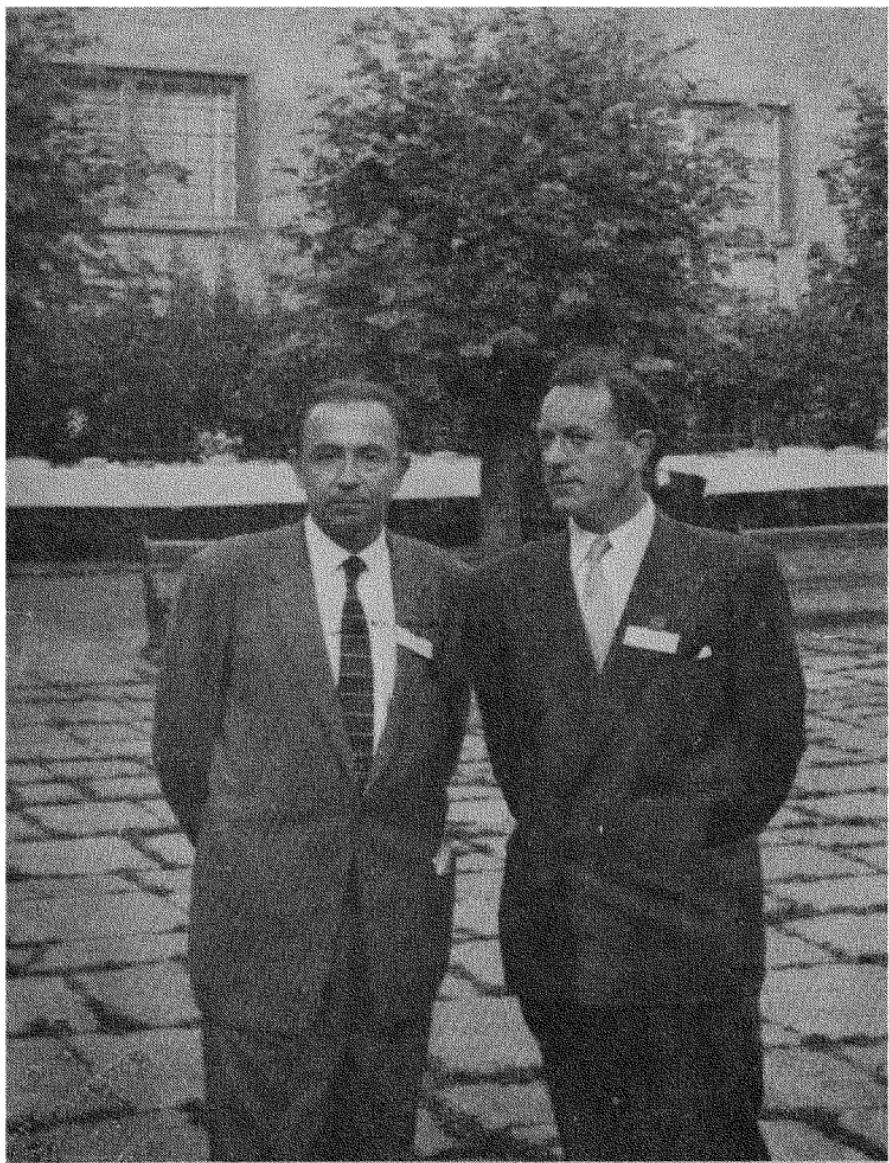
Крім Надії, синьоочки з Парижу, що дивним збігом мовознавчих, ономастичних, родинно - традиційних і ін. обставин носить “українське” хресне імення, бувши сама англо-французького роду, з земляків я не зустрічав нікого ані на конгресі, ані в Осло взагалі. Мій знайомий із 1955 — М. Семчишин, що проживав разом із своєю норвезькою дружиною й цінною галерією образів на одному з передмість Осло, виїхав на 3 місяці в Європу; про інших земляків, яких імення мені подавали в Стокгольмі, мовчать офіційні джерела — телефонні книги й адресові показники. З цих та ще й багатьох інших причин довелось мені на конгресі зустрічатися переважно з ученими інших націй, в тому й із старими знайомими з-поза “залізної заслони” — проф. Куриловичем, Лером - Сплавінським, Дорошевським, Лівером та іншими.

Між новими знайомими три постаті й три зустрічі з ними мали для мене окреме значення: Д-р Говда, проф. Морман й проф. Поп.

Д-р Говда — ономаст, директор назвознавчого архіву Норвегії. Тепер приготовляє величезний проект —

20-титомове видання топографічних назв Норвегії й для цього веде джерельні досліди, їздить в терен разом із своїми співробітниками, студіює мали й пляни, розсилає й опрацьовує квестіонарі, тощо. Дня 6-го серпня він гостив мене в приміщеннях свого “архіву” — показував зібрані матеріали, пояснював систему й методу праці, тощо. Я з великим зацікавленням оглянув його робітню й усе устаткування й мушу одверто признатися, що все це було для мене великою й приємною несподіванкою. Пригадувалися роки 1934 - 1936, коли мені доводилося збирати подібним способом матеріали до моєї дисертації про назви Бойківщини й із близько 20 тисяч матеріалу вибрati тільки 2 тисячі для публікації. Зовсім припадково я мав свою працю при собі (відібравши її з однієї бібліотеки в Парижі) й показував її Говді, а потім проф. Шонефельдові. Можливо, що з цих ономастичних контактів і заходів появиться нове видання моєї праці...

Проф. Христину Морман, секретарку Постійного Лінгвістичного Комітету при ЮНЕСКО, я уявляв собі іншою, коли в 1950 р. вперше піslав її матеріали для щорічної “Лінгвістичної Бібліографії”, що її вона видає. Власне в справах україніки й канадійсько - американської бібліографії я мав із нею довшу конференцію 7. 8. 1957, що увінчалася повним успіхом і належала до найприємніших у часі Конгресу. Молода, в силі віку, поєднуючи гармонійно жіночий шарм із науковістю й організаційним хистом, проф. Морман належить до тих мовознавців, що з ними надто скоро проходить час... Ми досить багато говорили про wagу бібліографічної документації сучасного мовознавства, дискутували деякі проблеми в ділянці координації праці в цьому напрямку

Автор книжки з д-ром П. Говдою в Осло

й остаточно договорилися щодо дальшої співпраці в її бібліографічних річниках. Вона познайомила мене зо своїм асистентом д-ром Белфілдсом, свою "правою рукою" й технічним редактором бібліографії.

Третє побачення — обід я мав 9. 8. 1957 із проф. Севером Попом із Лювену, засновником і керівником "Міжнародного Центру Діялектології" та видавцем журналу "Орбіс", у якому крім моїх друкувалися вже статті Шереха, Ковальова й ін. українських мовознавців. Людина з неперевершеними організаційними здібностями, вищукано-чесна й делікатна, а при цьому щиро прихильна українській науці; ми продискутували деякі біжучі справи й намітили плян деяких видань із українського мовознавства. Проф. Поп румунського походження; друга світова війна поставила його в ряд емігрантів - учених. З подивугідною енергією й підприємливістю він не тільки забезпечив собі дальшу мовознавчу кар'єру, але з нічого створив міжнародній лігвістичний осередок, який практично концентрує наукову співпрацю всіх країн світу. Щодо цього він насправді неперевершений і я одверто висловив йому своє захоплення в нашій розмові.

Крім офіційних, сказати б, чисто-наукових побачень, в мене були деякі менш офіційні, товариські. Між ними одне було найзамітніше — з панею Г. Гюнтерт із Гайдельбергу. Це вдова по визначному мовознавцеві, що помер 10 літ тому. Пригадую, в 1948 р. я відвідав її в Гайдельбергу в справі евентуального продажу бібліотеки її чоловіка. Тоді вона рішуче відмовилася продавати щонебудь, бо хотіла сама користуватися нею й до деякої міри продовжувати працю чоловіка. І ось у 1957 вона

приїхала на конгрес, власне продовжуючи традицію свого чоловіка, що разом з нею бував на попередніх конгресах і брав у них активну участь. “Я дуже цінів глибокі своїм змістом і широкі загально-культурознавчим підходом праці покійного професора Гюнтерта. Але з неменшим респектом ставлюся тепер і до продовжниці його наукових традицій”, заявив я їй при зустрічі 8. 8. 1957. Ми згадували “наш” Гайдельберг, зміни, що прийшли по війні в науковому й громадському житті цього міста й виявилося, що вона добре поінформована про університетські відносини й дуже близько живе тепер з родиною проф. Шерера — наслідника катедри її чоловіка... Навіть приїхала разом із їого родиною на конгрес.

ДО НОРВЕЗЬКО - УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

В Осло є дві важливіші бібліотеки: міська й університетська. Перша з них називається офіційно “Deichmanske Bibliotek” і має всього на всього 15 книжок про Україну, в тому 2 про Махна й махнівщину й одну, вставлену в групу “lille-russisk” (малоруська мова), працю О. Брука про українсько- словацьке мовне пограниччя (1896, 1897). В цій бібліотеці, як і в деяких інших на заході, україніка позначена словом “магазин”, зн. вона окремо відведена до складів, бо мало хто нею користується... Іншими словами “пішла на склад”.

Університетська бібліотека в Осло править за національну бібліотеку Норвегії. Україніка в ній на диво багата й цікава. Є тут напр. історія Маркевича в 5 томах, с видання НТШ, УВАН, київської ВУАН, УНІ у Варшаві.

ві й ін. Приємно вражає точна каталогізація матеріалів і взагалі пізнати, що голова слов'янського відділу Д. Ред прикладає всіх зусиль, щоб українську секцію вдержати на висоті. З новішої україніки є тут видання УВАН із Канади.

Власне п. Редові завдячує одну дуже цікаву подробицю — відвідини в кімнаті — архіві Б'єрст'єрне Б'єрнсона, відомого норвезького письменника й діяча (1832-1910), що м. ін. палко стояв в обороні українського народу й його прав на самостійне національне життя. В “кімнаті Б. Б.” зберігаються майже всі видання й переклади його творів, усе листування, посмертна маска й останні слова перед смертю: “Людство вимагає добрих діл”. —

Між книжками знаходяться в “кімнаті Б. Б.” гарно оправлені дві брошури про Україну. Одна з них, це відбитка статті “Die Polen als Unterdruecker”, поміщений в “Ukrainische Rundschau” No. 4, F. V, за квітень 1907 стор. 95-96, м. ін. читаємо такі знаменні слова Б'єрнсона про українське питання в тодішній царській Росії:

“Гідний пошани український народ стане незабаром постійною темою кожного часопису в цивілізованому світі. Бо тепер ми всі вже знаємо: Цей старий нарід вимагає розв'язки... і його домагання можна поставити на боці, можна відкласти, можна навіть перекрутити й викривити, але ніяк не можна його відкинути, воно просякне між інші народи й остаточно оформиться.

Чи не дивне це явище? Народ, що був засуджений на смерть, дає людству нову ідею справедливости й міжнароднього щастя. Початками сягає вона до його власного старого громадського порядку. Душа, така жива й

життєздатна, не може — ясна річ — ніколи загинути.”

Оці слова й ціла стаття Б'єрнсона були одночасно надруковані по-французькому в одному з паризьких часописів у Франції.

Ще більш значуща є передмова “норвезького Шевченка” до книжки “Le Tsarisme et l' Ukraine” Р. Сембратовича, що вийшла після німецького (1905) окремим французьким виданням у Парижі в 1907 р. Видавець і редактор книжки Яр. Федорчук переслав Б'єрнсонові окремий примірник її з власноручною дедикацією: “A. Mr. B. Bjoernson hommage de son dévoué et reconnaissant — Y. Fedortchouk” і цей примірник тепер зберігається в “бібліотеці Б. Б.” під ч. 48:071.

Ось що читаємо м. ін. у цій передмові:

“Ще й до сьогодні живе — й то в Європі — більш як 30-мільйоновий народ, позбавлений в ім'я великороджавницьких тенденцій, мови й державності, не враховуючи сюди всяких інших національних шикан...”

“Власне тому ми, що обзнайомлені з цими фактами, повинні за всякую ціну пропагувати нашу обзнайомленість далі. Великий і нездоланий український народ впovні заслуговує на те, щоб здобувати що раз більше приятелів між вільними народами світу...”

Здається, що ніхто досі з наших прихильників у Норвегії в першій половині 19-го сторіччя не відчував більше й не розумів краще потреб українського народу.

Б'єрнсона кімната влаштована в норвезькому селянському стилі з делинною долівкою, різьбленими дерев'яними стінами, народньою обстановою, та з автентичними речами письменника. Своїм улаштуванням і вивінуванням вона відповідає його уподобанням. Сюди пе-

ренесено ввесь архів Б'єрнсона, а передусім його рукописи й велике листування, впорядковане за роками і окремих коробках. Немає сумніву, що в цьому архіві зберігаються листи українських діячів до Б'єрнсона (головно від редакції "Ukrainische Rundschau" та "Союзу Визволення України" з Відня), а теж і інші матеріали про Україну. Обмежений час не дозволив мені проследити й цю справу в Осло. Однаке думаю, що хтось із наших літературознавців поцікавиться (ще перед 1960-им роком) цією справою й видвигне на світло дня нові, невідомі досі, матеріали до історії популяризації української справи на Заході пером великого норвезького письменника й нашого щирого прихильника.

ВІГЕЛЯНДІВ ПАРК

На від'їзну з Осло 15. 8. 1957, полагодивши всі справи, я вирішив іще раз оглянути Вігеляндів парк, що його вже бачив побіжно першого дня перебування в цьому місті. "Фрогнер", або Вігеляндів парк, багато дискутований у мистецьких і туристичних колах, уявляє з себе унікальну колекцію фігур під голим небом, розкинену по кількачадцяти акровому парку в східній частині міста. Є це єдина в світі колекція 150 різьблених фігур, що представляють найрізніші життєві ситуації від колиски до гробової дошки. Клімакс усього — обеліск, що масою тіл має зобразити людство в його поході до вищого, досконалішого життя.

Як відомо, кожен мистець має основну трудність до розв'язки: перелити абстрактні ідеї в конкретні образи — форми. Найлегше розв'язують це сьогодні модерні

мистці, спеціалісти від “абстрактного” мистецтва, малюючи напр. “ніщо”, або “все” кількома лініями, плямами чи кольорами й даючи відповідний підпис. Цей рід мистецтва постільки “абстрактний”, поскільки... не-мистецький. Густав Вігелянд не пішов по цій лінії, хоч творив у найбільш “небезпечному” часі — в 20-их роках нашого століття. Він намагався придержуватися “старої” засади: конкретними образами показувати і гнів, і любов, і ненависть, і приязнь, радість і смуток, і взагалі все, чим людина живе в приватному й публічному житті.

З багатьох скульптур різного змісту, різної форми й різної вартості чотири зробили на мене найсильніше враження глибиною символіки, оригінальністю й майстерністю виведення ідей.

Перша з них — фігура чоловіка є колі зліва посередині мосту. Автор унаочнює нею з одного боку вічне намагання творчої людини розірвати перстень, яким його обмежує й сковує його довкілля й епсха. Хоч яка б не була напруга всіх фізичних і духових сил, перстеня простору й часу людині не розірвати, бо вона силою свого існування належить до своєї епохи, свого довкілля й своїх обставин. Варто побачити, як мистець впорався з простором, зображенням духового й фізичного зусилля людини й як створив цілість — символ людини в колі.

Друга фігура, що з багатьох інших впадає у вічі своюю оригінальністю й красою на протилежному боці моста: є це чоловік і жінка в перстені в ніжному коловому русі, що виповнюють цілу площа перстеня. Надзвичайно гармонійно з'ясовано тут вічну погоню людей

одного за одним, плястично зображені обопільне тяготіння двох істот у найсубтельніших формах, або той абстракт, що в словниках стоїть під гаслом "лю보́вь". Здається, що ніхто з майстрів досі краще не з'ясував в одному мистецькому творі одночасно "земську" й "небесну" любов, фізичну й духову осциляцію полів, як Вігелянд у своєму перстені. Якось мимоволі нагадувалися "три перстені" Б. І. Антонича, що свого часу пропував подібні ідеї висловити в поезії.

Два інші образи — скромні й незамітні плоскорізьби довкола фонтану. Одна з них представляє боротьбу зо смертю, що розділює безжально дзве людей, а друга сімейні взаємини — відношення чоловіка до жінки, жінки до чоловіка й обоїх до дитини.

Найслабше враження зробив на мене як цілість кінцевий обеліск із зображенням людськості, хоч він цікавий своїми деталями, а деякі фігури в ньому прямо архітвори. Однаке цілість "не бере".

А в загальному парк Вігелянда в Осло заслуговує уваги й признання так щодо тематики, як і щодо виконання й улаштування. Тут уміло використано природні дані терену й створено єдину в своїм роді колекцію символічного реалізму (чи реалістичного символізму!) у віднесенні до людського життя в усіх його скомплікованих виявах, ситуаціях і реакціях на довкілля. І коли Париж пишається Лювром, Рим Коліссеєм і св. Петром, Мадрид Ель Прадом, то Осло безперечно не уступає європейським столицям своїм "Фрагнером", себто парком Вігелянда, хоч він і наймолодший між усіма здобутками європейського мистецтва й може найменш відомий (принайменше був досі таким для мене).

В парку Вігелянда зосереджується влітку все мистецьке й дозвільне життя Осло. Тут і славний пляж, і літній ресторан, і площі для гуляння, спорту, дитячих ігор (теж м. ін. із Вігеляндоми скulptурами дітей). На окрему згадку заслуговує літній театр під голим небом, що кожного вечора грає “Пер Гінга” й стягає до себе майже всіх туристів. Довелося й мені підпасти під загальну психозу й побачити цю драму в оригінальному норвезькому виконанні. Проходячи вночі парком, я знову оглянув Вігеляндів фігури в оживленні світляних ефектів, тіней, фону. Хто зна, чи не цікавіший цей парк вночі, думалося на від'їзну з Осло.

СКАНДІНАВСЬКІ ФІОРДИ

Після закінчення конгресу в Осло перед його учасниками стояли до вибору дві прогулочки в глиб країни й на західнє побережжя — одна на північ в напрямку Трондгайму, друга на південь до Бергену. Тому що Берген — університетське місто, я вибрав цю туру в надії не тільки побачити фіорди, але й україніку в університетській бібліотеці Бергену. Ця остання, як пізніш виявилося, бувши більш як скромною, не викликала в мене ніякого позитивного враження крім іще одного сумного підтвердження моїх дотеперішніх спостережень про слабу, якщо не “нулеву” закордонну документацію нашої справи. Зате фіорди й уся країна, що поза столицею, залишила дуже приятний спогад і унікальний досвід.

Ми виїхали в суботу 10-го серпня вранці поїздом у гори. З вікна поїзду не можна було побачити багато, так як і пізніш із автобуса. Щойно над вечір, коли ми при-

їхали до Грунгедалю на перший наш нічліг, ми могли побути вперше на лоні природи. Заліснені гори до злуди нагадували наші Карпати десь коло Ворохти чи Зелем'янки. Красивид змінився до невпізнання другого дня, коли ми в'їхали в середину Телемарку: Перед нами розкрилися величні картини стрілистих гір, шпилі із вічним снігом, ледняками й узбіччя з багатьма каскадами — водопадами. Один із них коло Одди можна було оглядати зблизька, проходячи попід ним по окремо збудованому містку. Це туристичне "чудо" Норвегії широко рекламиують по світу й воно стягає сотні цікавих.

Найкращий однаке вид на фйорди — морські врізи в континент. Чи оглядати їх із якогонебудь вершка, чи з долини — фйорди мають свій чар, свою оригінальність і вічно - нову, змінливу красу залежно від пори дня, насвітлення сонця й тіней і власне місця, з якого на них дивитися.

В неділю ввечері ми спинилися на нічліг у люксусовому готелі Улленсванг' в Лофтгусі посередині одного з найкращих норвезьких фйордів — Серфйелд — Гардангер. Перед нами розгорнувся прекрасний красивид, від якого годі було відірвати очі. Саме заходило сонце й своїм довгим промінням освітлювало протилежний стрімкий беріг. Що раз вище підносилася тінь, що раз більше кольорів ясніло на верхів'ях і що раз темнішим ставало дзеркало води. Дивний спокій панував у долині, непорушно стояло плесо й навівало прохолоду та відпружження. Поволі на небо виходили зорі й відбивалися в дзеркалі води. Все стояло немов зачароване й сповнювало душу якимсь спокоєм, свіжістю, а водночас естетичними переживаннями. Справжня казка природи.

Другого дня вранці фйорд змінив обличчя. Сонце освітило гори й воду, хвили грали під подихом вітру, тут і там стелився водопрослід за пливучими кораблями й лодками. Ми переправилися пароплавом на другий бік, на головний Гардангерський фйорд, що милями врізується в гірський ланцюг. Ідучи вузькою стрімголовою дорогою між скелями й водою, ми мали змогу бачити найрізніші форми й вирізьби фйордових красавидів. Все це невимовно гарне, оригінальне, незабутнє. Коли хтось наставлений на естетичну туристику, повинен обов'язково побачити Норвегію.

В понеділок увечері ми добилися до Бергену — столиці західного побережжя. Старе ганзівське місто має багато цікавих історичних пам'ятників, культурних установ, а в публічній бібліотеці навіть одну книжку про Україну (про “Махна й махнівщину!”). На мос кількаразове прохання проф. Ензен, провідник нашої групи, влаштував декільком із нас оглядини університету й університетської бібліотеки й нам удалося побачити всі її книжкові скарби, в тому й видання Бергенського університету. Я договорився з бібліотекарем, д-ром Якобssonом про обмін деяких видань із УВАН в Канаді. В Бергенському університеті славістики покищо немає, але є надія, що цей предмет незабаром знайде своє місце в програмі студій і тоді придадуться наші видання.

З Бергену, де нас м. ін. пишно гостила міська рада, ми виїхали в середу вранці назад до Осло. Вертаючися іншим шляхом, ми знову бачили нові красавиди, гірські провалля, ледняки, вічний сніг, водопади. Для двох наших аматорів-фотографів не було часу на відпочинок. Однаке я вповні погодився з думкою моого ляконічного

сусіда (що ввесь час більше захоплювався славним норвезьким “холодним буфетом”, як краєвидами): “Навіщо мучитися й робити сумнівної вартості власні світлини, коли на кожному кроці можна дістати прекрасні готові фотознімки цікавіших місць”. І справді, на кожній станції, в кожному ресторані, готелі, крамниці, можна було вибирати доскочу світлину того, що ви бачили, а навіть іще більше: того, чого вам не пощастило побачити.

Власне одного я не бачив у Норвегії: “білих ночей”, коли сонце не заходить кілька, чи кільканадцять днів. Та, щоб це побачити, треба було їхати вже в червні на північ. Тут я мусів вдоволитися світлинами й — стилем незабутнього Мулядеви з Індії — тільки перебуванням з такими, що бачили на власні очі й не могли досить наразказуватися про це “чудо” скандінавської природи. “На другий раз повинні робити конгрес у Шпіцбергені, філософував мій сусід, поперше ми побачимо білі ночі, а подруге господарі заощадять на електричному світлі.” — “Но, і буде більше часу на конгресові дискусії” — добавив я, не тільки тому, щоб щось сказати...

P. S. Мій сусід м. ін. слушно захоплювався норвезьким “холодним буфетом”. Це подивугідні унікальні “Люкуллеві пири”, коли стіл угинається під вантажем всякої кулінарної всячини й кожен сам обслуговує себе, чим хоче й як хоче. Для естетів шлунка, це невичерпане джерело насолод і розкоші й не диво, що дехто на вид норвезького “холодного буфету” забував про фіорди, а часом і . . . пристойність. На щастя, це останнє не торкалося нашої групи.

ТАМ, ДЕ ГРІГ БУВ ЩАСЛИВИЙ

В 1957 р. минає 50 літ із дня смерти “найбільше знаного — за словами Брандеса — чоловіка Півночі” — Едварда Гріга (1843—1907). Як відомо, більшу й най-продуктивнішу частину свого життя Гріг прожив у своїй резиденції недалеко Бергену — Трольдгавзен і тепер на цьому місці є окремий музей. Це й було одною з причин, що спонукали мене відвідати західне побережжя Норвегії й дні 13-го серпня ми з групою “по-конгресових туристів” приїхали з Бергену до Трольдгавзен, щоб відвідати Грігові місця, його дім, робітню, сад, могилу.

Трольдгавзен — невеличкий півострів, що врізується клином в один із бергенських фьордів і творить малювничу замкнену для себе цілість. На горі дім — бувша резиденція Грігів, тепер музей із автентичним устаткуванням і речами майстра та його дружини, Ніни. На стінах багато портретів і світлин із життя цієї щасливої пари. Між портретами окремо вирізняється один із найпізніших малюнків — портрет Гріга за фортепіаном і Ніни, що стоїть коло нього й виконує одну з його композицій. Маляр, П. С. Креер, як не мога краще віддав ідеальну подружню гармонію й творчу співпрацю цих двоїх людей, задивлених разом у далечінь і вслушаних в одну мелодію. Якась неземна радість, повне вдоволення з життя, насиченість собою й засусвітне одуховлення відбивається в очах і виразах лиць великого композитора й його інтерпретаторки - дружини. Здається небагатьом великим доля дала змогу так ідеально дібратися, як Грігові з дружиною. Це тим замініше, що більшість мистців буvalа щасливіша власне не з власними жінками... Згадати б Байрона, Стріндбер-

га й ін. Гріг належав якщо не до винятків під цим огляdom, то до тієї меншості, що в подружній гармонії знаходить не тільки інспірацію, але й допомогу й співпрацю й не мусить скитатися духово й фізично. Одне слово, він був щасливий у подружжі, як може ніхто з його сучасників і йще досі на кожному кроці в його життєписах підкреслюється цю сторінку його життя, що не мало заважила на його творчості. Новітнього норвезького Филимона Бавкіда пережила на не цілих 30 літ і треба сказати, що вона причинилася багато до збереження його спадщини, впорядкування матеріалів та остаточно цим до створення музею в Трольдгавген.

Дві речі в Гріговому “господарстві” найзамітніші своєю оригінальністю: окремий будиночок — робітня композитора й спільна могила Грігів у скелі над самою водою в західній стороні півострова.

Видно, що майстріві скандінавської музики треба було безпосередньої близькості до природи, а зокрема до одного з її основних елементів — води, коли він побудував собі спеціальну робітню над самим берегом фіорду. Там він просиджував дні й ночі за робітним столом, фортепіаном, складав свої твори, випробовував мелодії голосом. Ніни й відпочивав у хвилинах втоми. А це під пошум листя беріз, хвиль фіорду і пошерх кроків невідступної Сольвейги. В робітні Гріг почувався найщасливіше й не диво, що провів у ній більшість творчих хвилин.

Своє життя в Трольдгавген Гріг закінчив 4-го вересня 1907 р. Якось недовго перед тим, проходжуючися по свому хазяйству, він мав задержатися на хвилину на скелі над фіордом і зідхаючи сказати:

“Отут хотів би я спочити”.

Рік опісля перенесено його тлінні останки на цю скелю й там складено їх на вічний спочинок. В 1936 р. вмуровано туди й урну жінки й сьогодні тільки скромний рунічний напис “Edvard - Nina Grieg” вказує на місце поховання обидвох.

Коли проходжувається коло могили, відчувається дивний настрій у природі: вся скеля оточена зеленню дерев, кущів і папороті. Достойну тишу перериває час від часу ніжний хлюпіт фйордового плеса з вічно змінливими звуками, й їх відголоссям; вічне чергування тиші, то знову звуків, гармонії і різного голося, вітру й води. Немає сумніву, що витончений слух майстра відчував цю “музику сфер” і вона не тільки безпосередньо інспірувала його за життя, але спонукала вибрати таке, а не інше місце для вічного спочинку. Якби не було, атмосфера Грігового “закутка” вповчі відповідає характерові “життя й творчості” великого композитора й можна сміло твердити, що відвідини в Трольдгавген багато допомагають зрозуміти й глибше відчути секрети його музичного мистецтва, мелодій “Пер Гінта”, “Весілля в Трольдгавзен”, “Гольбергової суїти” й ін.

В пропам'ятній кімнаті Гріга зібрано багато гральційних та кондоленційних писем, телеграм, лент із написами та грамот. Крім західно-европейських є й слов'янські, в тому російські, польські, чеські. Тільки один із найспівучіших народів світу тут не заступлений нічим... “Українка Грігіяна” — як зрештою багато інших українік у подібних випадках — рівна абсолютно му нулеві... Виходить, що часом народній геній не вистачає, коли немає кому оформити його, зробити відповідні підсумки й вивести в широкий світ.

В КРАЇНІ КАЛЕВАЛИ

Фінляндія — єдина країна з-поміж угро-фінських поселень в Європі, що зберегла національну державу незалежною від опіки советського “визволителя”. Ані естонцям, ані мадярам не пощастило з другій світовій війні, так як фінам. Не знати, чи тут вирішальною була т. зв. політично-мілітарна коньюнктура, чи хоробрість і прямо геройська посвята фінського народу в обороні незалежності, чи теж воєнний і політичний геній покійного Маннергайма, чи може все разом, досить, що сьогодні прапор вільної Фінляндії без ніяких червоно-кольорових додатків повіває над столицею Гельсінкі, над одним із головніших портових міст — Турку й цілою країною.

Сама столиця — Гельсінкі нагадує дуже... Вінніпег, Не тільки кількістю населення, але й “великою церквою” (так і називається), російським православним собором (чогось із однораменними хрестами) й спокійно - преспокійною неділею, коли всі виїздять за місто. Та в Гельсінкі є й свої власні прикмети, що творять їй індивідуальність. Порт і набережна — вікно в широкий світ, сенатська площа з пам'ятником Олександра II — зберігання традиції й історичної (хоч і немилої) пам'яті, дім - музей Маннергайма — початок нової, світлої історії. А там і національний музей, і мистецька галерея, і університет, і парламент, і театр, і багато - багатьо нових будов, модерних крамниць, урядових приміщень, тощо.

На одній із площ — цікавий пам'ятник “Калевала”. Це постать Іллі Ленкreta (1802—1884) в окруженні

ні довгобородого кобзаря з-права й молодої дівчини зліва. Ленкret, як відомо, позбирав циклі народніх пісень від старців-лірників і створив із них цілість — національну епопею Фінляндії “Калевалу”. І так почалось літературне, а там і національне відродження країни, символізоване другою дівочою постаттю. У висліді: “Калевала” — фінський “Кобзар”.

В центрі міста — модерна бронзова скульптура “Три ковалі”. Здається, що не може бути кращої символіки для цього міста й усього фінського народу, що в тяжкій вогневій бурі виковував і дальнє виковує свою долю. Сила, певність себе, духовий гарант і надія на країце майбутнє — ось про що говорять лиця гельсінкських “ковалів”.

Фінн як нарід — спеціальний тип. Ясноволосі, широколиці, синьоокі, короткої будови, дуже відбивають зверхнім виглядом від іndo-европейців, хочби шведів чи норвежців. Фінн — патріоти, з сентиментом до Заходу. Цікаве, що в країні існує шведсько-фінська двомовність. В готелях, на станції, в крамницях і урядах можна розмовитися легко по-англійському, французькому, а то й по-німецькому. Російської мови фінні не люблять (як і росіян самих), і не вважаючи на близькість сусідів, не вчаться по-російському. Може ніде не виявляється мовний сентимент так яскраво, як у Фінляндії.

Фінляндія — країна середнього, якщо не низького киттєвого стандарту. Економічна скрута, недостача заробітків, восинні сплати советам — усе це негативно відбивається на рівні щоденного життя й він не може ніяк рівнятися шведському чи норвезькому.

А проте Фінляндія — щаслива країна. Фіни живуть своїм життям, люблять своє минуле, свою культуру, мову, свої міста й села, свою батьківщину.

. Приїхавши в неділю, дня 29-го липня до Турку, а ввечері до Гельсінкі, я мав змогу говорити з багатьма з тих, які верталися з подорожей по інших країнах. Єсі вони, хоч і захоплені Парижем, Швайцарією, Італією й т. п., радо вертаються додому, навіть у північні пустирі, бо це їхнє, рідне, й не проміняли б свого за чуже.

Місяці липень і серпень, щось як у нас, у центральній Канаді, всенікте літо й тому кожен намагається його якнайбільше використати, чи то поїздкою на південь, чи над море, чи в глиб країни. Поїзди й кораблі переповнені, на станціях рух і метушня, головно при кінці тижня.

Коли йде про українців і українське життя в Фінляндії, то його тепер фактично немає. Репатріаційні заходи советів після другої світової війни зліквідували українську групу в тій країні, яка досить активно виявлялася тут перед і в часі війни (акція д-ра Б. Кентржинського, видавання періодиків фінською й українською мовою, тощо). В Фінляндії сьогодні глухо, як на цвинтарі... Дехто виїхав, а ті з земляків, що осталися, живуть під прибраними фінськими прізвищами й у мишаших норах перечікують лиху годину. Тільки три такі "фіни" вдержують вряди-годи контакти з українськими організованими колами в Стокгольмі, час-до-часу тримаючи сюди з нагоди більших свят, чи імпрез. Земляки ж із Швеції якось нерадо їдуть у Фінляндію... У висліді не доводиться говорити про "українське жит-

тъ" в Фінляндії під теперішню пору. Можливо, що колись справа зміниться на краще й хоч сезоново, на відвідини, приїздити будуть змеляки до Гельсінкі, Турку чи інших місцевостей Фінляндії. Покищо Фінляндія належить до рідких країн у світі, де з свічкою треба шукати за українцем, щоб його... не знайти.

УКРАЇНСЬКІ ДРУКИ В ГЕЛЬСІНКІ

До найзамітніших установ у столиці Фінляндії належить університет і його бібліотека, що править теж і за національну бібліотеку цієї країни.

Університетська бібліотека в Гельсінкі положена в самому центрі міста, має окрім значення для західнього світу. З усіх того роду інституцій вона — єдиний тепер книгоцентр, що має комплект друків з-перед першої світової війни, які виходили на терені царської Росії. Справа в тому, що, почавши з 1827 р. Університетська бібліотека в Гельсінкі належала до установ, куди посилалися т. зв. обов'язкові примірники кожного видання. Всі інші бібліотеки й установи знаходяться сьогодні поза залишкою заслонюючи доступ до них утруднений. Гельсінська бібліотека приступна для дослідників навіть у часі вакацій, а зокрема згаданий її "російський" відділ.

Ясна річ, при наявності "обов'язкових примірників" з теренів царської Росії з рр. 1827—1917 в цій бібліотеці мусить бути й повна збірка українських видань із XIX ст. — думалось мені ще в Данії й це було гирішальне для мосії поїздки до Фінляндії.

Я дуже вдоволений із моєї візити в Гельсінкі. По-перше, бачив на власні очі “геройську країну”, подруге, оглядав і мав у своїх руках деякі цінні скарби української культури.

Ось загальні інформації про українські друки, що зберігаються в цій бібліотеці:

Шевченкіяна: “Кобзарі” з 1840, 1860, 1867, 1894, 1896, 1908, 1910, 1911, крім новіших совєтських видань. Дуже цікаве й рідке видання “Гайдамаків” із Вятки з 1911*).

Із Франкіяни варто відмітити такі унікальні на Заході видання як: “Збирникъ творивъ” (т. зв. ярижкою. т. I - III, Київ 1903), “Свиная конституция” (рос. переклад, Москва 1919), “До світла” (Київ 1913), “В поте лица” (рос. переклад під редакцією М. Славинського, Спб 1901) та ін. Бібліотекарка слов'янського відділу пані С. Кіпарська погодилася написати статтю до Франківського збірника УВАН п.н. “Франкіяна в Фінляндії”.

Леся Українка репрезентована тільки новими підсовєтськими виданнями; із старших, чи еміграційних немає ані одного.

Із періодики окремої уваги заслуговують унікати: “Український Вісник” Харків 1817—1819; Київ 1906; “Український Журнал” Харків 1824—1825; “Українська Хата” за рр. 1909-1914; “Дзвін” Київ 1913; “Українська Муза” випуски 1—12, Київ 1908; та ін.

Найцікавіший комплект “Київської Старини” ра-

*) На жаль, нація знайти тут друге видання “Кобзаря” з 1844 р. замість його здається немає ані одного примірника цієї книжки у вільгому світі.

зом із унікальним на Заході продовженням її "Україною" за 1907 рік та 1914 (без першого числа). Після скасування заборони українського слова в царській Росії почали до Гельсінкі надходити й галицькі видання Франка, Грушевського, видання НТШ й ін. Тут на увагу заслуговують деякі томи "Записок НТШ" та комплект "Літературно-Наукового Вісника" за рр. 1907—1914 (до вибуху світової війни).

В Гельсінкі знаходяться теж і старі київські й львівські друки. Між ними треба назвати "найстаріший російський друк Біблії" (як написано в офіційному "поясненні") — нашу "Острозьку Біблію" з 1581 р., куплену проф. Мікколею, піонером славістики в Фінляндії, в Москві. Крім цього є тут друге видання "Лексикону" Памви Беринди (1653) та інші цінні друки. Крім п. Кіпарської працює в бібліотеці теж д-р Буліч, син відомого російського славіста — проф. Буліча.

При наявності великого числа старої україніки дивно вражає відсутність якихнебудь новіших видань у цій бібліотеці. Тут знову хіба деякі видання УВАН із Канади надолужують браки... Насправді ж треба вважати 1914-ий рік за переломовий у напливі українських друків до Фінляндії. З того часу вони приходили до університетської бібліотеки дуже рідко й зовсім випадково.

Краще під цим оглядом виглядає справа з бібліотекою Фінської Академії Наук у Гельсінкі. Ця установа, видаючи сама цінні "Аннали" з важливими студіями з усіх ділянок людського знання, вдержує зв'язки й обмін з нашими науковими інституціями (напр., з УВАН) і вони посилають їй свої видання в обмін.

ТУРКУ або АБО

Про друге з величини місто Фінляндії — Турку, або по-шведському Або (у вимові: Обо) в нас мало знають, як і зрештою в самому Турку про нас... А проте це місто, в якому доводилось мені ставити перші й останні кроки на фінській землі, цікаве з багатьох оглядів, а подекуди навіть цікавіше від самої столиці — Гельсінкі.

Що мене мило й найбільше здивувало в Турку, це наявність аж двох університетів: одного фінського, а другого шведського. Обидва університети існують і працюють, мають своє число професорів і студентів, і, що найважливіше, вдержують дві прекрасні бібліотеки, з яких кожна містить приблизно пів мільйона книжок. Серед них є не більше десятка книжок про Україну. Є це популярні видання з часів першої світової війни, зокрема ж енциклопедичний підручник українства тих часів — книжка “Україна — земля й народ” Ст. Рудницького. Новішої літератури про Україну в чужих мовах, і книжок в українській мові немає ніяких. Є зате розмірно велика кількість літератури про Росію й студенти черпають із них своє знання про східну Європу...

Як місто, Турку визначається пляновою будовою й нагадує своїми простими й широкими вулицями канадійські та американські міста. “Американізація” життя відбувається тут не тільки в будові вулиць і деяких домів, але й у тому, що дівчата ходять у штанах, народ попиває “кока-колу”, курить “камели” й ходить огляdatи фільми голлівудської продукції.

В часі моого перебування в Турку я відвідав обидва університети, бібліотеки, музей і оглянув саме місто.

В цьому місті я теж уперше пробував говорити по-фінському, коли не помагала мені ніяка інша мова. Люди, як звичайно мешканці малого міста, були дуже услужливі.

Що в Турку є фінський державний університет і що в ньому є студенти — справа зрозуміла кожному й дивно було б, якби було інакше. Та не так зрозуміло, на перший погляд, виглядає справа з другим університетом — шведським, т. зв. “Або Академі”. Коли взяти на увагу, що в самому місті (150 тисяч мешканців) є тільки одна п'ята населення — шведи, а в цілій Фінляндії тільки 350 тисяч шведського елементу, то тут уже треба розцінювати наявність окремої шведської академічної школи в Фінляндії як щось більше, ніж звичайну виховно-навчальну інституцію. В окремій книжці про “Або-Академі”, яку мені вручили в Турку на спомин перебування в цьому університеті, читаємо м. ін. і таке:

“Або-Академі” це малий університет. Його коротке, але живе існування є вислід підтримки невеликої етнічної групи: 350,000 чоловіків і жінок, що говорять по-шведському в Фінляндії. Його ідея зродилася (в 1917 р. Я. Р.) з любови цих шведів до свого власного способу життя і з почуття відповідальности супроти майбутніх поколінь. Як центр шведської культури в Фінляндії він слугить шведам у цій країні освітою й науковими дослідами. В дальншому, цей університет слугить і бажає служити Фінляндії без уваги на мову. Вільний від усіх тенденцій до ізоляції цей університет співпрацює з усіми іншими науковими інституціями Фінляндії й поза нею для поступу в науці й дослідах”.

Стільки в цій книжці.

Отже 350 тисяч фінських шведів удержанють у Турку — своєму центрі в Фінляндії, який налічує тільки 30 тисяч шведів: 1 церкву - собор, 1 університет, 1 театр, 1 бібліотеку, 1 архів - музей, 1 шпиталь, і декілька товариств.

Коли взяти на увагу низький заробітковий рівень і економічні невідрядні умовини в Фінляндії взагалі, то треба з великим признанням і респектом ставитися до моральної сили й культурної цілеспрямованості шведської етнічної групи в Фінляндії. Вона справді подивувідна.

Вертаючися з Фінляндії до Стокгольму, я ввесь час думав про “Або-Академі” й намагався збагнути всі секрети її існування. Пізно вночі мені прийшло на думку, що тут мусить діяти якась вища сила, яку можна б назвати “магією чисел”. І університет і всі інші інституції в Або існують, здається мені, тільки тому, що перед ними можна поставити число “1” (один) на початку: одна церква, один театр, один університет і т. д. Й... одна об’єднана однією ідеєю етнічна група..

ЧАСТИНА III.

В ПОВОРОТНЬОМУ EN PASSANT

Coelum —
non animam mutant,
qui trans mare currunt.

УКРАЇНСЬКЕ ШЕКСПІРІВСЬКЕ ТОВАРИСТВО

Почерез Копенгаген, Гамбург, Марбург, Франкфурт я приїхав 21 серпня до Гайдельбергу, щоб узяти участь у ще одному конгресі, цим разом літературознавців.

Маючи до диспозиції 3 вільні дні, я вирішив ужити їх на “фамілійний” відпочинок з Леною й Раїною А. в німецькій “Чорногорі”, тобто в Шварцвальді. Власне я думав мати хоч 3 дні справжніх вакацій, коли несподівано в Гайдельбергу довідався, що є місце на мою доповідь на конгресі й тому довелося замість відпочинку опрацьовувати її на основі привезених з собою з Гайдельбергу книжок.

Цього року в Гайдельбергу почав свою університетську працю проф. Л. Чижевський, очоливши новостворені студії славістики в Гайдельбергському університеті. Рухливий і вічно-молодий наш сеньйор славістики взявся з запалом до праці, зорганізував цілий інститут викладів, асистентів і лекторів і пустив славі-

стичну машину в рух. Щодо цього Гайдельберг дуже змінився впорівень із 1945-48 рр., коли починалися перші меморандуми до університету в справі організації славістики.

Я повернувся зі Шварцвальду в п'ятницю 23-го серпня, щоб бути на основних зборах "Українського Шекспірівського Товариства", у справі якого вже близько рік ішло листування й виміна думок між зацікавленими. І ось прийшов пам'ятний день — неділя 25 серпня. В приміщенні Славістичного інституту при Гайдельбергському університеті, голосами десяткох членів-засновників покладено початок існуванню згаданого товариства, обрано управу й намічено плян діяльності.

Коли йде про українську щекспіріяну, то вона має свої немалозначні традиції, розпочаті працею О. Ю. Федьковича, П. Куліша, розвинені І. Франком і продовжені в пореволюційних часах працею А. Ніковського, Ю. Клена та ін. Вистави Шекспірових п'ес стоять у ряді найвищих досягнень модерного українського театру.

З розгромом української культури большевиками було силоміць перервано й щекспірозвіду діяльність українських науковців та мистців. Поодинокі переклади та театральні вистави, які мали місце по тому, йшли в загальному пляні уніфіковано-марксівського "засвіння класичної спадщини".

Новозасноване Українське Шекспірієське Товариство поставило собі за ціль відновити й оформити перервану традицію, зібрати по змозі докладніші відомості про розсіяну по книгозбірнях та архівах Заходу українську щекспіріяну, а також ініціювати щекспірозвічі праці й нові переклади силами українських науков-

ців та мистців. Ухвалено видавати "Річник Українсько-го Шекспірівського Товариства" та інші публікації в цій царині та спрацювати бібліографію української шекспіріяни.

Президентом УШТ обрано проф. д-ра Д. Чижевського, генеральним секретарем І. Костецького, мене ж заступником президента. Серед дійсних членів товариства була приявна також німецька поетка Елізабет Котмаєр, відома з своїх перекладів українських модерністів.

Після організаційної частини програми заслухано дві доповіді: мою про "Українську шекспіріяну на Заході" та І. Костецького про "Філософію краси в сонетах Шекспіра". При цій останній відчитано деякі нові переклади сонетів на українську мову.

Можна різно розцінювати оснування Українського Шекспірівського Товариства. Декому воно може відзначатися претенсійною імпрезою, іншим безпотрібною "й ще одною" паперовою організацією, ще іншим — еміграційним люксусом. Однаке нам видається, що при розцінюванні цього почину завжди треба виходити з двох основних моментів: потреби нарешті оформити й скапіталізувати здобутки української праці над Шекспіром і усвідомлення собі повноцінності й рівноправності з другими народами Заходу. Українське Шекспірівське Товариство — це не якась нова ефемеридна невидальщина, а послідовне завершення того процесу, що в головах у себе має близько столітню традицію й почтками сягає в глиб української душі, що завжди була зорієнтована йшла в парі з Заходом і його культурою.

Єдиний мінус нового товариства це те, що воно оснувалося на еміграції, а не, скажімо, у Києві чи Львові. Але як і в багатьох інших випадках, так і в цьому, українська еміграція “во врем’я лютє” мусить надолужувати втрати чи недостачі української Батьківщини.

НА КОНГРЕСІ В ГАЙДЕЛЬБЕРГУ

Восьмий Міжнародний Конгрес Модерних Мов і Літератур, що відбувся у Гайдельбергу, Західня Німеччина, в дніх 26—31 серпня, був останньою ціллю моого перебування в Європі в 1957 р.

Ще в квітні, діставши запрошення до участі в цьому конгресі, я зголосив свій приїзд і — не хотічи їхати “даром” — доповідь на тему “Функція власних імен у літературному творі”. Діставши листа від секретаря з’їзду, проф. Бекмана, що з технічних причин мої доповіді не можна буде вже включити в програму з’їзду, я закинув підготову її й рішив узяти участь у конгресі як слухач, хоч це й не в моєму стилі. Однаке трапилося так, що проф. Ло Гатто з Італії відкликав свою доповідь і участь у конгресі й тоді проф. Бекман запропонував мені відчитати мою доповідь на його місці. Отак зовсім несподівано я добився свого й був призначений на доповідача на середу 28-го серпня в 3-ій годині по полуслоні.

Ціль моєї доповіді була типологічна схема функцій, що їх мають власні імення в літературному творі. В протилежність до теперішніх поглядів на цю справу, що звичайно зводили все до т. зв. значущих назив (meaningful names), я подав характеристику й ілюстрацію конкретним матеріалом таких функцій:

I. У віднесенні до змісту твору:

1. значущі ймення й назви, напр. Тарас Бульба;
2. назви, зв'язані з льокальним кольоритом, напр.

у "Камінному Господареві" Л. Українки;

3. назви, зв'язані з епохою, напр. козацькі прізвища у Гоголя;

II. У віднесенні до форми твору:

1. назви із звуковим приподібненням до довкілля, напр. "О панно Інно..." П. Тичини,

2. інші.

Над доповіддю розвинулася широка дискусія, якою керував проф. Тарановський із Праги. Голос забирали: проф. Чижевський, проф. Гергардт із Мюнстеру, проф. Ерліх із Вашингтону, проф. Струве з Каліфорнії та інші. Може піодній дискусії я не був такий рад, як цій: подано було в ній багато цінних завваж, з яких деякі я прийняв із подякою, на деякі не мусів відповісти, обороňючи своє становище. Найбільше заперечень, до речі, викликала моя спроба етимологізації прізвища "Чічікова" — героя Гоголівських "Мертвих душ", яку я зв'язав із вигуком "чик, чик!" для визначення швидкого руху. "Доки немає іншої більш переконливої етимології, мої панове опоненти — кінчив я своє — доти ця етимологія буде останнім словом у цій справі."

З українців у конгресі взяли участь крім мене проф. Д. Чижевський і д-р Віктор Свобода, наш молодий і багатонадійний славіст із Лондону. Проф. Чижевський виголосив цікаву доловідь на тему "лексики й стилю" літературного твору, в якій подав підсумки своїх дотеперішніх дослідів у цій ділянці, широко ілюструючи свої твердження матеріалами із російської, української,

польської, чеської та інших літератур. Крім цього проф. Чижевський з молодечим запалом і темпераментом приймав участь у дискусіях майже над кожною доповіддю, що торкалася славістичної проблематики. Були випадки, що цікавіше було слухати цього українського синциклопедиста в дискусії, як самих доповідей...

Основна тема конгресу, довкола якої оберталися всі доповіді й дискусія, була "форма й стиль літературного твору". Цю тему опрацьовували різні спеціалісти на матеріалі західно-європейських літератур, слов'янської та навіть японської. Крім наукових сесій та дискусій відбувалися офіційні прийняття, концерти, прогулочки, тощо. З уваги на те, що мій корабель від'їздив 30-го серпня з Ліверпулю, я не брав уже участі в розвагових імпрезах конгресу: на концерті в Швецінгенському замку, в поїздці до Марбаху з оглядинами Шіллерового музею та до Франкфурту з оглядинами дому Гете. В одному і в другому випадку я багато не втратив, бо обидва місця оглядав уже в 1955 р., а дім Гете в Франкфурті (втретє) в переїзді до Гайдельбергу 20-го серпня 1957 р.

З нових учених, із якими я познайомився в Гайдельбергу відмічу: проф. Марковича з Парижу, проф. Фішера з Ляйпцигу та ін.

**

Цим разом прощав я Європу з експресу Гайдельберг — Париж — Лондон. Збагачений новим досвідом, втомлений тримісячною волокитнею, але зате відсвіжений духово, кидаю "старий край" в переконанні, що скільки разів туди б не їздив, завжди можна там чогось нового півчитися, щось нове піznати й послужити, якщо треба, слушній справі.

З М И С Т

	Стор.
Від Видавництва	5
Замість передмови	7
Присвята	9
 ЧАСТИНА I: ПО ДОРОЗІ	11
Через Атлантик	11
Корабельні бібліотеки	15
Шотляндський Шевченко	19
Media in Hibernia	23
Слово про розумного багатія	26
Українка в Національній Бібліотеці Валлі	30
Скандинавський експрес	34
 ЧАСТИНА II: У СКАНДІНАВІЇ	38
В столиці Данії	38
З копенгагенської україніки	41
Пам'яті Ю. Брандеса	44
З дансько-українських культурних взаємин	49
Відгуки минулого	53
Великий Торвальдсен	57
Дигресія про данську гостинність	61
У сеньйора данської славістики	64
Українець — інтерпретатор данського філософа	67
Д-р Маланчук про данську україніку	71
Перші кроки на шведському березі	74
Шведський Київ	77
Перший українець — кандидат на нагороду Нобеля	80
Упсальські знайомі	83
Між земляками з Стокгольмі	86

Прощаючись із Швецією	89
На конгресі в Осло	92
Справа мов, що можуть загинути	97
Проф. Брокові 90 літ	100
Старі й нові знайомі	103
До норвезько-українських культурних зв'язків	107
Вігеляндів парк	110
Скандинавські фйорди	113
Там, де Гріг був щасливий	117
В країні Калевали	120
Українські друки в Гельсінкі	123
Турку або Або	126
 ЧАСТИНА III: В ПОВОРОТНЬОМУ EN PASSANT	131
Українське Шекспірівське Товариство	131
На конгресі в Гайдельбергі	134

— 0 — 0 — 0 —

Ваші зауваження про цю книжку просимо посылати на адресу Клубу Приятелів Української Книжки.

ВИДАННЯ

КЛЮБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

I СЕРІЯ

- 1 — 2) О. Гай-Головко: „ПОЄДИНОК З ДИЯВОЛОМ” — два томи. Ціна за два томи \$2.75.
- 3 — 4) В. Чапленко: „ЛЮДИ В ТЕНЕТАХ” — сатирична повість у двох томах. Ціна за 2 томи \$2.50.
- 5) Іван Смоляй: „КОРДОНИ ПАДУТЬ” — повість, один том. Ціна \$1.50.
- 6) Юрій Тис: „ШЛЯХАМИ ВІКІВ” — історичні оповідання, один том. Ціна \$1.25.
- 7) Л. Мосенду: „ЛЮДИНА ПОКІРНА” — оповідання, один том. Ціна \$1.25.
- 8 — 9) Рекс Біч: „ЗАЛІЗНИЙ ШЛЯХ” — 2 томи, повість з піонерського життя на Алясці. Ціна за 2 томи \$2.50.
- 10—11) Василь Радич: „МАКСИМ ЗАЛІЗНЯК” — 2 томи, історичний роман. Ціна за 2 томи \$2.50.
- 12) Микола Гоголь: „СТРАШНА ПОМСТА”. Ціна \$1.50.

II СЕРІЯ

- 13—14) С. Черкасенко: „ПРИГОДИ МОЛОДОГО ЛІЦАРЯ”, (випродано)
- 16) І. Лобода: „ВОНИ ПРИЙшли ЗНОВУ”, роман з фінляндсько-большевицької війни, 1 том. Ціна \$1.25.
- 17) С. Васильченко: „НОВЕЛІ”, один том. Ціна \$1.25.
- 18) В. Бірчак: „ПРОТИ ЗАКОНУ”, історична повість з княжих часів. Ціна \$1.25.
- 19) Юрій Тис: „МАРКІЗА”, істор. опов. Ціна \$1.25.
- 20—21) В. Лопушанський: „ПЕРЕМОГА”, повість з визвольної війни. 2 томи. Ціна \$2.50.
- 22—24) Сава Крилач: „САМОСТИЙНИК”, 3 томи. Ціна \$3.75.

III СЕРІЯ

- 25) З ПОДОРОЖІ НАВКОЛО ПІВСВІТУ. Ціна \$1.25.
- 26—28) М. Шарик: ДІТИ ВІЙНИ, 3 томи. Ціна \$3.75.
- 29) З ПОДОРОЖІ ПО АМЕРИЦІ. Ціна \$1.25.
- 30) Іван Франко: „ПАНСЬКІ ЖАРТИ”. Ціна \$1.25.
- 31) Я. Рудницький: З ПОДОРОЖІ ПО СКАНДІНАВІї. Ціна \$1.25.

ПЕРЕДПЛАТА НА III-тю СЕРІЮ ЗА 12 КНИЖКОК ВИНОСИТЬ \$9.00.

Наша адреса:

UKRAINIAN BOOK CLUB
P. O. Box 3597 Sta. B., Winnipeg, Canada.

